

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

Monika Jonasson Robotycka & Shian Rahbi

Socionomprogrammet med inriktning mot äldre, institutionen för socialt arbete

Socialt arbete, uppsats SÄ82, 15HP, 2009

Handledare: Lars-Erik Olsson

Examinator: Marie Nordfeldt

”Ge aldrig upp – det handlar om ditt barn!”
– En studie om pappors kamp i vårdnadstvister

Förord

”Så länge du är övertygad om att det du gör har en mening, kan du ta dig igenom både rädsla och utmattning och ta nästa steg.” (Arlene Blum)

Vi vill rikta ett stort tack till alla de pappor som har hört av sig till oss och som velat medverka i den här studien. Det krävs ett stort mod att dela med sig av den svåra period i ert liv som ni har genomgått. Det har varit oerhört intressant och djupt berörande att få ta del av era berättelser, och vi tror att läsarna till denna studie kommer att vara av samma uppfattning.

Vi vill också framföra ett varmt tack till vår handledare Lars-Erik Olsson för uppmuntran och goda råd på vägen i vårt skrivande.

Slutligen vill vi tacka Phoenix för allt tålamod, stöd och vägledning i vårt uppsatsskrivande. Vi har uppskattat all den hjälp som vi har fått.

Stockholm april 2009

Monika och Shian

Sammanfattning

Vårdnadstvister är en lång och jobbig process för både föräldrar och barn. Pappors erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvister är ett ämne som det inte forskats särskilt mycket om varför vi blev intresserade av att studera detta ämne närmare. Studiens teoretiska referensramar utgår från Johan Cullbergs kristeori och Richard A. Gardners teori om Parental Alienation Syndrome (PAS). Studiens syfte är att få en ökad kunskap om pappors erfarenheter och upplevelser av att ha genomgått en vårdnadstvist i domstol liksom deras upplevelser av familjerättens bemötande och stöd i övrigt. För att uppnå vårt syfte har vi använt oss av en kvalitativ metod som inneburit att vi intervjuat tio pappor som genomgått vårdnadstvister. Vi presenterar det insamlade materialet i form av berättelser. Resultatet åskådliggör hur pappornas erfarenheter och upplevelser kan se ut samt vilket bemötande och stöd de upplever att de erhållit från familjerätten. Studien visar bland annat hur papporna mått under vårdnadstvisten samt hur de kämpat för att få träffa sina barn och kunna behålla vårdnaden om dem. Ett annat exempel från studien visar betydelsen av att familjerättssekreterare bör besitta tillräckliga insikter och kunskaper om att människor går igenom en kris när de skiljer sig eller separerar och därför bör bemöta dem på ett professionellt sätt. Vid analysen använde vi oss av meningskoncentrering som metod och tillämpade de teoretiska utgångspunkter som vi har haft i denna studie. En viktig slutsats som vi har dragit av vårt empiriska material är att det behövs mer forskning på området och en reflektion som vi har haft är att denna studie förhoppningsvis leder till fortsatt forskning.

Förkortningar

FB	Föräldrabalken
ÄB	Ärvdabalken
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
TR	Tingsrätt
HR	Hovrätt
SOU	Statens Offentliga Utredningar
JK	Justitiekanslern
VR	Vetenskapsrådet
BBIC	Barnens behov i centrum
PAS	Parental Alienation Syndrome
DSM V	Diagnostic and Statistical manual of Mental disorders

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Problemformulering.....	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Definitioner	9
1.5 Disposition.....	9
2. Syfte och frågeställningar	10
3. Metod och Material	10
3.1 Forskningsansats	10
3.2 Val av teori	11
3.3 Val av metod	11
3.4 Analysmetod	11
3.5 Tillvägagångssätt.....	12
3.5.1 Utarbetande av intervjuguiden	12
3.5.2 Intervjusituationen	13
3.6 Bearbetning av material	14
3.7 Presentation av material	15
3.8 Urval	16
3.9 Litteratursökning och databassökning	18
3.10 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	19
3.11 Etiska överväganden	20
4. En historisk och juridisk översikt	21
4.1 En historisk tillbakablick.....	21
4.2 En Föräldrabalk i förändring.....	22
4.3 Domstolprocessen och vårdnadsutredningen	25
5. Tidigare forskning	27
5.1 Forskning om barnets bästa.....	27
5.2 Föräldraskapet ur ett genusperspektiv	29
5.3 Föräldrabalken könsneutralitet	30
5.4 Forskning kring barnens behov av en fadersgestalt i sitt liv	31
6. Teoretiska perspektiv	32

6.1 Bakgrunden till PAS (Parental Alienation Syndrome)	32
6.2 Vad är PAS?	33
6.3 Diagnoskriterier för PAS	35
6.4 Terapeutiska förhållningssätt i arbetet med PAS-familjer	36
6.5 PAS i det sociala arbetet	37
6.6 Kristeori	38
6.7 Den traumatiska krisens förlopp	38
6.7.1 Chockfasen	38
6.7.2 Reaktionsfasen.....	39
6.7.3 Bearbetningsfasen	39
6.7.4 Nyorienteringsfasen	39
6.8 Skilsmässa och separation som kris	39
6.9 Bemötande av människor i kris	40
7. Resultat	41
7.1 Erik	41
7.2 Martin	43
7.3 Daniel	45
7.4 Ulf	47
7.5 Mats	49
7.6 Per	51
7.7 Anton	53
7.8 Henrik	55
7.9 Oskar	57
7.10 Adam	59
8. Analys	61
8.1 Erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvisten	61
8.2 Upplevelse av bemötande och stöd	63
8.3 Intervjupersonernas upplevda relation till barnen	65
9. Slutsatser och Diskussion	67
10. Egna reflektioner	70
Källförteckning	71
Bilagor	73

1. Inledning

Att genomgå en separation eller en skilsmässa är en mycket jobbig process för både barn och föräldrar. Det innebär ofta en stor förändring i tillvaron och samtliga inblandade blir tvungna att hitta en ny livsform.

Vårt intresse för studien väcktes då pappors situation i vårdnadstvister börjat uppmärksammas alltmer i media. En diskussion har väckts om att pappor diskrimineras i vårdnadstvister. I bland annat en artikel som vi har tagit del av i Metro, framgår att endast en av tio pappor som ansöker om enskild vårdnad tilldelas sådan (Metro, 2006). Det ledde till att vi började läsa mer om ämnet och det visade sig att forskning kring pappor i vårdnadstvister är mycket knapphändig. Därför bestämde vi oss för att skriva en C-uppsats som belyser pappors erfarenheter och upplevelser av hur det är att vara pappa i en vårdnadstvist och hur relationen till barnen påverkats av det.

1.1 Bakgrund

Varje år separerar drygt 20 000 par i Sverige och cirka 46 000 barn berörs av att deras föräldrar går skilda vägar och inte längre kan eller vill leva tillsammans. Vid en separation eller skilsmässa lyckas de flesta föräldrar komma fram till gemensamma lösningar kring barnets boende, vårdnad och umgänge (Statistiska Centralbyrån, 2007).

För cirka 20 % av de par som separerar och har barn men inte lyckas komma överens kring dessa frågor, inleds en vårdnadstvist som kan medföra långa och infekterade konflikter mellan föräldrarna som ofta innebär att barnet kommer i kläm. Inte sällan är orsaken till långvariga tvister i domstol att någon av föräldrarna bär på obearbetade upplevelser från sin egen barndom och att de upplevelserna aktualiseras på nytt vid separationen (Emtestam & Svensson, 2005, s. 14).

I barnkonventionen finns ett flertal artiklar som behandlar barnets rätt till båda sina föräldrar, bland annat i artiklarna 18 och 5. Dessa artiklar grundar sig på att alla barn behöver uppleva ett sammanhang i sitt liv och få vetskap om sitt biologiska ursprung för att känna att livet har en mening och ett sammanhang. En oklar och splittrad bild av detta sammanhang kan påverka barnets självbild negativt. Det är viktigt att barnet skapar sig en konkret bild av båda sina föräldrar oavsett deras positiva eller negativa drag. (Rädda barnen, 1998, s. 12-13).

Sverige ses som ett föregångsland i världen ifråga om jämställdhet och jämlikhet mellan könen. Ett delat föräldraansvar har sedan många år tillbaka stått högt på den politiska agendan. Enligt den uppföljning som Socialstyrelsen genomfört av 1998-års lagändringar i Föräldrabalken (FB) år 1999 och 2002, visade det sig att 43 % av mammorna fick enskild

vårdnad år 1999, och motsvarande siffra för år 2002 var 44 % (Andersson & Arvidsson, 2006, s. 18). Uppföljningen visar således att enskild vårdnad var relativt jämnt fördelad mellan könen. Då fanns en praxis att i de flesta fall döma till gemensam vårdnad eftersom det ansågs vara bäst för barnet. Enligt en rapport från SCB råder det en stor ojämlikhet mellan könen i frågor som rör enskild vårdnad idag. Antalet barn där mamman har enskild vårdnad uppgår till 128 667, medan motsvarande siffra där pappor har enskild vårdnad är 11 814. Det innebär med andra ord att ca 95 % av alla tvistemål som rör enskild vårdnad idag tillfaller mamman och motsvarande siffra för pappor är 5 % till skillnad från siffrorna år 1999 och 2002. På tio års tid har ett markant trendbrott skett i svenska domstolar där enskild vårdnad tilldöms mamman i nästan samtliga fall (Statistiska Centralbyrån, 2007).

Den 1 juli 2006 infördes tre viktiga lagändringar i FB (Föräldrabalken) som innebär att om två föräldrar inte kan samarbeta kring barnet, så skall enskild vårdnad tilldömas en av föräldrarna för barnets bästa. Lagändringen innebär också att det numera skall tas *särskild* hänsyn till barnets vilja med betänkande av barnets ålder och mognad. Vid bedömningen skall det också beaktas om det finns risk för att barnet utsatts för övergrepp, olovligen förts bort eller hållits kvar mot sin vilja (Socialstyrelsen, 2006, s. 3-7).

Sedan lagändringen år 2006 har många ideella organisationer såsom Pappa-Barn, Pappa-liv och styvmorsviolen, startats upp för att stödja pappor i vårdnadstvister och som arbetar för pappors rätt att träffa sina barn. Många av dem har upplevt att det har blivit svårare att som pappa få enskild vårdnad i svensk domstol trots att lagen sägs vara könsneutral. Enligt ett remissyttrande från JK (Justitiekanslern) kan lagändringen innebära en olycklig utveckling bort från gemensam vårdnad till enskild vårdnad i de fall där gemensam vårdnad skulle vara den bästa lösningen för barnet (SOU 2005:43).

1.2 Problemformulering

I FB regleras frågorna kring vårdnad, boende och umgänge om barn. Lagstiftningen antas vara könsneutral men då nio av tio mammor får enskild vårdnad i domstol kan det tyda på att det råder en ojämlikhet mellan könen i vårdnadstvister. Om lagstiftningen är könsneutral, vilken är då förklaringen? Ligger problemet hos lagstiftarna, politikerna eller hos dem som tillämpar lagen, det vill säga domstolar och familjerätten som gör bedömningarna då domstolen i 92 % av fallen går på familjerättens utlåtande? (Rejmer, 2003, s. 129).

1.3 Avgränsningar

I denna studie har vi valt att avgränsa oss till svensk forskning på området vårdnadstvister mellan åren 1998 – 2009, eftersom det är svenska förhållanden som vi intresserar oss för samt eftersom det är svårt att applicera andra länders lagstiftning på svenska förhållanden.

1.4 Definitioner

Vårdnad: Den som har vårdnaden om ett barn är vårdnadshavare och har rätt och skyldighet att bestämma om barnets personliga förhållanden, det vill säga vårdnadshavaren har det rättsliga ansvaret för barnets person samt för att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda.

Gemensam vårdnad: Båda föräldrarna är vårdnadshavare för barnet och har därmed det juridiska ansvaret. Giftna föräldrar har automatiskt fortsatt gemensam vårdnad efter en separation eller skilsmässa. Föräldrar som inte är gifta med varandra, kan ändå ha gemensam vårdnad, men då måste modern godkänna det (Socialstyrelsen, 2003, s. 18).

Enskild vårdnad: Endast en förälder är förmyndare för barnet och är juridisk vårdnadshavare. Den andra föräldern kan inte utan tillstånd från vårdnadshavaren inhämta uppgifter om sitt barn från till exempel skola, socialtjänst, polis och sjukhus. Den förälder som har ensam vårdnad bestämmer om barnets vardag samt till exempel byte av skola, flyttning och passhandlingar. En enskild vårdnadshavare behöver inte samråda med den andra föräldern i viktiga frågor om barnet. Om socialtjänsten är inkopplad, behöver de inte ta kontakt med en icke vårdnadshavare angående barnet.

Boende: Den adress barnet är folkbokfört på hos Skatteverket. Den förälder barnet är folkbokförd hos kan benämnas som ”boförälder”.

Växelvis boende: Barnet bor minst tio nätter/fyra veckor hos den andra föräldern per månad.

Umgänge: Hur barnet träffar föräldrarna. Den förälder som inte har barnet folkbokfört hos sig kan benämnas som ”umgängesförälder”.

Vårdnadstvist: En vårdnads-, boende- och umgängestvist som är aktuell i domstol (Emtestam & Svensson, 2005, s. 11-12).

1.5 Disposition

Vi har valt att föra in *metodavsnittet* tidigt i uppsatsen, då vi anser att det blir lättare för läsaren att följa uppsatsens innehåll och hur vi gått tillväga i vår studie. Därefter följer den *historiska och juridiska översikten* som är till för att läsaren tidigt ska få en inblick och förståelse för hela vårdnadsprocessen och hur den har vuxit fram i historisk mening. Därefter

presenterar vi avsnittet om *tidigare forskning*, eftersom vi tycker att det naturligt hänger samman med det som presenterats i översikten och att läsaren förhoppningsvis på så vis ser en röd tråd i vår uppsats. Det *teoretiska perspektivet* ligger i anslutning till tidigare forskning och vi har ansett att valet att lägga det där passar uppsatsens struktur och form, och att det bör finnas innan resultatet presenteras. Det gör att uppsatsen följer en inre logik. Efter det teoretiska perspektivet presenteras resultatet av det våra intervjupersoner berättat samt vår *analys* av deras berättelser kopplat till teorin om PAS och kristeori. Sedan presenteras *slutsatser- och diskussionsavsnittet* där vi diskuterar tidigare forskning kopplat till våra egna slutsatser om resultatet. Vi har valt den strukturen då vi tror att läsaren på ett pedagogiskt sätt kan följa våra resonemang i de olika stegen. Slutligen presenteras våra *egna reflektioner* där vi berättar vad vi själva tyckt och resonerat kring studiens innehåll. Vår arbetsfördelning i uppsatsen återfinns som bilaga¹.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att få ökad kunskap om pappors erfarenheter och upplevelser av att ha genomgått en vårdnadstvist i domstol samt deras upplevelser av det bemötande och stöd de har fått av familjerätten. För att uppnå syftet har vi valt att utgå ifrån följande frågeställningar:

- Hur har papporna upplevt vårdnadstvisten?
- Vilket bemötande och stöd har papporna fått av familjerätten?
- Har pappornas upplevelse av relationen till barnen förändrats i samband med vårdnadstvisten och om, i så fall på vilket sätt?

3. Metod och Material

3.1 Forskningsansats

Vår studie präglas av ett hermeneutiskt förhållningssätt, vilket innebär att man som forskare är intresserad av att tolka och förstå det som studeras och inte är ute efter någon absolut sanning (Thurén, 2007, s. 16). Vi ser inte vår studie som absolut sanningsbärande; möjligtvis har vi haft utgångspunkten att intervjupersonernas berättelser är en sanning för dem. I vår studie har vi intresserat oss för det intervjupersonerna förmedlat till oss i form av ord, känsloreaktioner, tankemönster och motiv för handlingar och sedan försökt tolka och förstå dem (Granskär & Höglund-Nielsen, 2008, s. 125).

---

¹ Se bilaga 1 om arbetsfördelning

Ingen forskning börjar förutsättningslöst och alla forskare är färgade av erfarenheter och tidigare forskning (Patel & Davidsson, 2003, s. 24). Då vi inledde uppsatsskrivandet kom vi ganska snart i kontakt med en teoretisk utgångspunkt. Det innebär att även vi som forskare blivit påverkade till viss del av tidigare forskning och teorier. Det innebär att vi inte varit helt och hållet induktiva eller deduktiva i vår ansats. Vi har inte formulerat några givna hypoteser och inte haft för avsikt att generera några nya egentliga teorier (Ryen, 2004, s. 25).

3.2 Val av teori

Vi har valt två teoretiska utgångspunkter i denna uppsats. De består av teorin om Parental Alienation Syndrome (PAS) som fortsättningsvis kommer att refereras till som PAS samt kristeori. Vi anser dessa ha hög relevans för vår studie, eftersom de belyser vårdnadstvister ur olika perspektiv. PAS belyser intervjupersonernas relation till barnen, men också hur PAS kan verka i ett samhällsstrukturalistiskt perspektiv. Kristeorin är relevant för vår studie eftersom den kan belysa hur intervjupersonerna har mått efter separationen och skilsmässan samt under vårdnadstvisterna. Ofta går kriser och separationer/skilsmässor hand i hand i en växelverkan.

3.3 Val av metod

Kvalitativa metoder handlar om att få en djupare kunskap om hur människan anpassar sig till sin livssituation (Dalen, 2008, s. 11). Inom ett kvalitativt tillvägagångssätt passar begreppet ”livsvärld” mycket bra i vår studie, eftersom vi fokuserar på upplevelsedimensionen och inte bara på en beskrivning av de förhållanden som intervjupersonerna lever i. I kvalitativa metoder blir det centralt att forskaren på olika sätt samlar in information som dels kan ge en djupare förståelse av ett problemområde, dels beskriva helheten av sammanhanget. Det som kännetecknar kvalitativa metoder är närheten till den källa som forskaren hämtar sin information ifrån (Holme & Krohn Solvang, 1991, s. 12-13).

3.4 Analysmetod

Då vi hade skrivit klart vårt resultat bestämde vi oss för att använda oss av meningskoncentrering som analysmetod. Det innebär att forskaren kortar ner intervjupersonernas meningar så att de blir mer koncisa och att den väsentliga innebörden av det som sagts kommer fram och omformuleras till mer lättförståeliga och enklare meningar (Kvale, 1997, s. 174). Vi valde denna analysmetod så att läsaren kan följa den ”röda tråd” som kan vara lätt att tappa när man läser resultattexten med långa yttranden och förklaringar från intervjupersonerna, och för att hitta centrala teman i vad intervjupersonerna har sagt.

Kvale beskriver denna analysmetod i olika steg som vi har försökt att följa. Först läste vi intervjuutskriften i sin helhet för att kunna få en djupare och bredare förståelse av texten (a.a. s. 176). I nästa steg kartlade vi centrala ämnen så som de uttrycktes i intervjuutskriften. Därefter utformade vi temata som vi ansåg var mest dominerade i de naturliga meningsenheterna och försökte på ett så enkelt sätt som möjligt förtydliga yttranden utan att blanda in egna inlägg (a.a. s. 177). De temata som vi bestämde oss för att använda och som vi ansåg svarade mot vårt syfte och våra frågeställningar var följande:

- Erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvisten
- Upplevelse av bemötande och stöd
- Intervjupersonernas upplevda relation till barnen

Vi har hela tiden fört en diskussion oss emellan, så att vi inte tappade sammanhanget och fokus och det som har hjälpt oss i genomförande av analysen är att vi båda två deltagit vid alla intervjutillfällena (a.a. s. 175-178).

3.5 Tillvägagångssätt

Vi har valt intervjuer som metod därför att samtalet och mötet med intervjupersonerna gav oss de bästa förutsättningarna att få fram hur de reflekterade och kände. Bortfallet brukar bli mycket mindre när man talar med intervjupersoner än när man ber dem besvara en enkät (Kylén, 2004, s. 9). Genom intervjuer som metod kunde vi komma nära våra informationskällor och få dem att berätta om sina erfarenheter och upplevelser med egna ord. Vi strävar efter att få så riklig information som möjligt av intervjupersonerna och gå på djupet samt hitta sammanhang och struktur i deras berättelser. Om forskaren är intresserad av att försöka förstå människors sätt att tänka eller reagera, eller av att särskilja samt uppfatta varierande handlingsmönster, så är en kvalitativ studie passande (Trost, 1997, s. 16).

3.5.1 Utarbetande av intervjuguiden

Temat och de aktuella problemställningarna skapar bakgrund för utarbetande av de frågor som ska belysas genom intervjuerna (Dalen, 2008, s. 30). I denna del av processen bestämde vi oss för att semistrukturerade intervjuer var mest lämpliga för vår studie. I alla projekt som använder intervju som metod, kommer det att finnas behov av att utarbeta en intervjuguide. Speciellt krävs detta när man använder sig av en semistrukturerad intervjuteknik (a.a. s. 32). I vår studie passade det bra att ställa frågor på ett sådant sätt att intervjupersonerna öppnade sig och berättade med egna ord om sina erfarenheter och upplevelser genom att uppmuntra dem att berätta fritt. Semistrukturerade intervjuer är ingen preliminär metod, det har ett utvecklat

fokus som kretsar kring en viss grad av noggrannhet samtidigt som det skapar öppenhet i nivån och spridningen i svaren som intervjupersonerna ger (Gillham, 2008, s. 105). Vi har använt oss av öppna och tydliga frågor. Följdfrågor ställdes för att kunna förstå vad intervjupersonerna ville berätta för oss samt för att få svar på de temata som ställdes upp i intervjuguiden². De har också fungerat som ett sätt att få intervjupersonerna att utveckla sina svar. Stödord användes också så att vi inte missade viktig information. Vi har försökt undvika att ställa ledande frågor så att intervjupersonen inte gav svar på frågor på ett sätt som vi ville att de skulle bli besvarade på. Frågor av känslig karaktär har också ställts på ett sådant sätt att intervjupersonen inte kände sig kränkt. Vi har ställt samma frågor till alla intervjupersoner (a.a. s. 103). Frågorna delades in i olika temata eftersom vi ville att de skulle genomgå en viss utvecklingsprocess som kunde ge en röd tråd i deras berättelser men också för att säkerställa att likvärdiga ämnen täcktes in. Vi var dock relativt flexibla i våra frågor, och anpassade oss till intervjupersonernas sätt att förmedla sina berättelser, men har ändå varit noggranna med att vårt syfte blivit besvarat. Ungefär 90 minuter avsattes per intervjutillfälle så att intervjupersonerna inte behövde känna sig stressade av tiden, och fått mer utrymme att berätta fritt kring vissa ämnesområden. Mellan en timme och 90 minuter är också ungefär vad som kan betraktas som rimligt för vad man orkar i en sådan intervjusituation (a.a. s. 103).

Under utarbetande av intervjuguiden bestämde vi oss för följande temata som vi ansåg besvarade vårt syfte och våra frågeställningar. Dessa bestod av:

- Vårdnadsutredningen/Familjerättens bemötande och stöd
- Relationen till barnen/barnet
- Erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvister

3.5.2 Intervjusituationen

I den kvalitativa intervjun har forskaren före mötet med intervjupersonerna utarbetat både temata och frågor för att få svar på de frågeställningar som forskaren intresserat sig för. Forskarens egna uppfattningar och synpunkter bör som regel hållas utanför (Dalen, 2008, s. 39). Vi har gjort alla intervjuerna tillsammans av den anledningen att vi bestämde oss för att en av oss skulle fungera som moderator och därmed ställa frågorna och den andra skötte bandspelare och fungerade som sekreterare men var även med och ställde frågor om den andra råkat missa något. Dessa roller skiftades vid intervjutillfällena.

---

² Se bilaga om intervjuguide

För att få intervjupersoner att berätta om sig själva måste de uppleva att det som berättas verkligen är intressant för intervjuaren. Detta intresse försökte vi att visa genom ögonkontakt och kroppsspråket, alltså icke-verbal kommunikation och genom att bekräfta det intervjupersonen sade (a.a. s. 39). Vi lyssnade noga och lät intervjupersonerna få tid att berätta. Vi har använt två bandspelare vid intervjutillfällena eftersom det är viktigt att få med intervjupersonernas egna ord samt att försäkra oss om att ifall den ena bandspelare slutade att fungera av någon anledning så hade vi ljudupptagningen på den andra. Vid varje intervjutillfälle bad vi om intervjupersonernas tillåtelse att spela in intervjuerna på bandspelare. Vi provade dem inför varje intervjutillfälle för att försäkra oss om att ljudupptagningen blev tillräckligt bra och att batterierna och bandspelarna fungerade. Vid varje intervjutillfälle hade vi också med oss extra batterier. Allt detta gjorde vi för att kunna fokusera på intervjupersonen och det den hade att berätta istället för att koncentrera oss på det teknikaliteter. (a.a. s. 34).

Vi bestämde oss för att utföra våra intervjuer i en av lägenheterna som Campus Ersta förfogar över på Lilla Erstagatan 4 på södermalm. Detta på grund av att det är centralt och lättillgängligt för de flesta, och att det gav utrymme för att tala ostört i en trivsam och neutral miljö. Vid varje intervjutillfälle har vi förberett med kaffe och kakor för att skapa en avslappnad miljö. Vi har också medvetet placerat bord och stolar på ett sådant sätt att ögonkontakt mellan oss och intervjupersonen varit möjlig och att avståndet varken varit för stort eller för litet. Då intervjupersonerna spårats, är det aktuellt att hitta en plats där intervjuerna ska utföras (Ryen, 2004, s. 71).

3.6 Bearbetning av material

Kvale menar att det inte finns någon standardiserad form eller kod för hur man transkriberar sitt empiriska material. Vilken stil forskaren väljer är helt beroende på vem det utskrivna materialet är till för (Kvale, 1997, s. 156). I vår studie fungerade de utskrivna intervjuerna som ett stöd för oss att kunna tolka och lätt identifiera temata utifrån intervjupersonernas berättelser.

Direkt efter de genomförda intervjuerna transkriberade vi vårt empiriska material. Vi ansåg att det var lämpligt att göra det så tidigt som möjligt medan vi hade intervjusituationernas berättelser färska i minnet. Vi skrev ut det intervjupersonerna sade ordagrant och bestämde oss för olika temata som markerades med olika färger under transkriberingsprocessen, eftersom vi ansåg att det underlättade vårt analysarbete och presentationen av resultatet. Vi delade upp antalet intervjuer så att vi transkriberade fem stycken var. Vi tror inte att detta kan

ha påverkat resultatet eftersom vi genomförde intervjuerna tillsammans och därmed har en klar uppfattning om intervjupersonen och det som sagts men också för att vi skrivit ut ordagrant det som intervjupersonerna berättat inklusive pauser, skratt, suckar och så vidare.

Under transkriberingsprocessen var vi medvetna om att vi redan hade påbörjat en tolkningsprocess av det empiriska materialet. Vi anser inte att det har utgjort något problem för resultatet, utan ser det snarare som ett naturligt inslag i forskningsprocessen och vi har försökt att förhålla oss till detta.

3.7 Presentation av material

Vi har använt oss av *story-telling* som ett verktyg för att presentera vårt empiriska material. Det innebär att intervjupersonernas erfarenheter och upplevelser beskrivs som en berättelse. Enligt Scott måste en berättelse uppfylla två kriterier; det första kriteriet är att berättelsen innefattar en förståelse av världen utifrån berättarens perspektiv (Scott, 2004, s. 10). Berättelsen innefattar någon form av föreställning om vad det är för personer det här handlar om och deras moraliska grundvärderingar. Det andra kriteriet som ska uppfyllas, är att den måste innehålla något att rapportera något utöver det vanliga. Det innebär en utvärdering av personernas värderingar. Berättelsen innehåller personens emotionella förhållande till sitt eget liv, vilket både strukturerar berättelsen och väljer ut de temata och händelser som beskrivs (a.a. s. 15).

Vårt empiriska material presenteras först med en introduktion där läsaren får stifta bekantskap med intervjupersonens nuvarande livssituation och vad som föranlett vårdnadstvist. Därefter presenteras deras berättelser utifrån de bestämda temata som vi valt ut och som besvarar vårt syfte och våra frågeställningar. Det första temata som återfinns i varje berättelse är *bemötande och stöd* som kursiveras utan rubriker för att texten ska få ett flyt och likna en sammanhängande berättelse. Därefter presenteras temata *relationen till barnen* som slutligen följs av intervjupersonernas *upplevelser av vårdnadstvist*.

Vi har också valt att betona vissa saker som intervjupersonerna berättat genom att använda oss av citat. Kvale menar att citat bör vara korta eftersom läsaren annars kan förlora intresset för texten, och att det är viktigt att återge intervjupersonernas utsagor i en läsbar skriftlig form så att läsaren ska kunna begripa innehållet. Citaten bör också enligt Kvale relateras till texten och kontextualiseras (Kvale, 1997, s. 240). I vår studie har vi försökt att balansera citat och text så att läsaren inte tappar intresset, och att intervjupersonernas utsagor får tala för sig själva och därmed göra deras berättelser mer personliga.

3.8 Urval

Då ett urval görs, är det viktigt att tänka på att det inte enbart utgörs av de personer som man vill intervjua utan även miljöer, händelser och processer. Med andra ord innebär det att ett urval betyder mer än att bara bestämma vem som ska delta i studien. Man måste också som forskare välja ut miljöer där det man vill undersöka verkligen kan undersökas (Ryen, 2004, s. 71). Vi valde att göra ett litet urval och valde ut de intervjupersoner som vi fann intressanta och som vi tänkte kunde tillföra olika perspektiv i studien. Det centrala i vårt urval har inte varit att jämföra undersökningsenheter, utan att få tillgång till handlingar och händelser som sågs som relevanta för vår studie (a.a. s. 77).

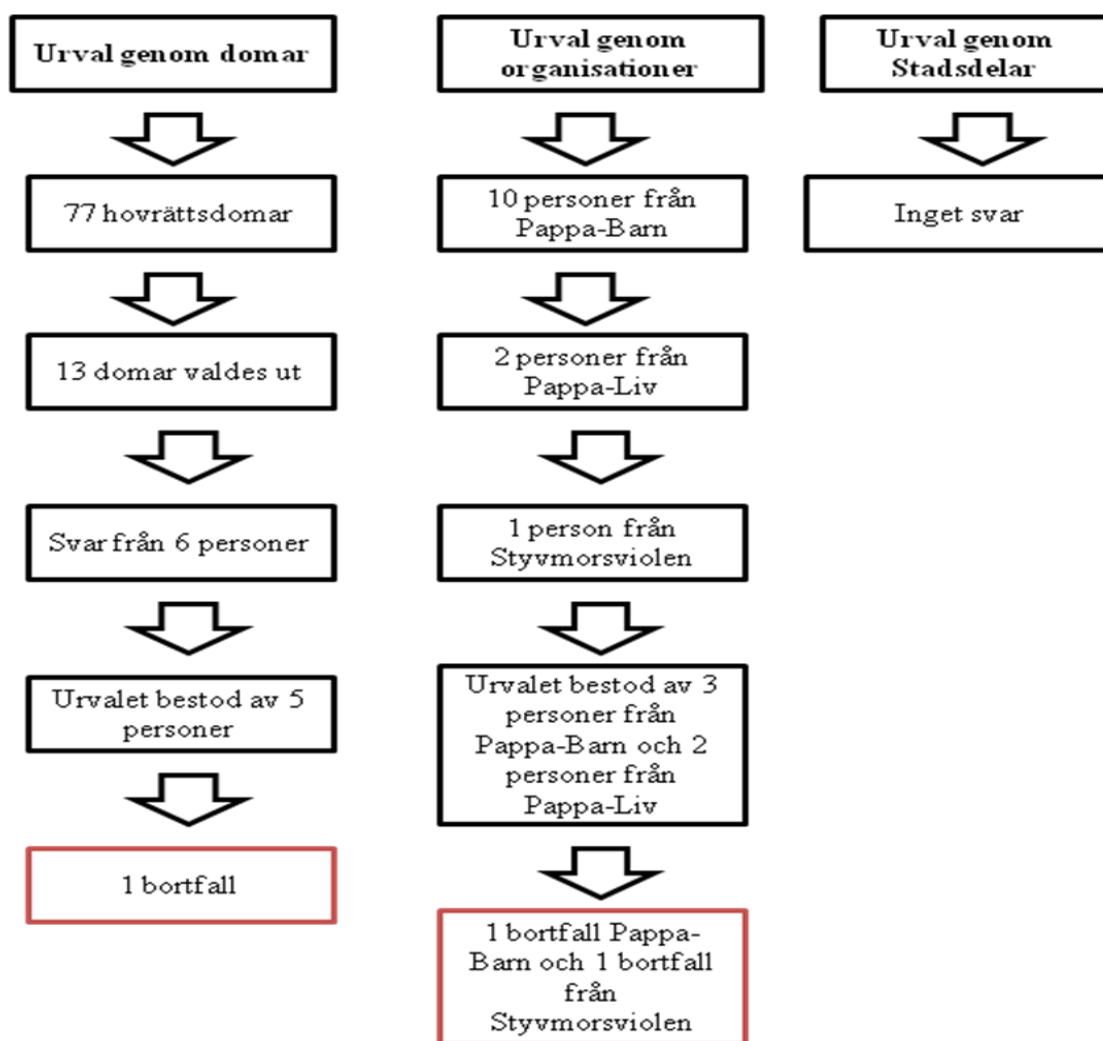
Urvalsprocessen inleds oftast med att forskaren vill få tillgång till undersökningspersoner. Då vi var intresserade av att göra en studie om pappor som genomgått vårdnadstvister, föll det sig naturligt att försöka hitta pappor som befunnit sig i den situationen. Därefter blir det intressant att identifiera eller välja ut det fält eller miljö där man ska utföra studien. Några sätt kan vara att vända sig till offentliga organ eller frivilligorganisationer (a.a. s. 73). Vi valde att närma oss våra intervjupersoner på lite olika sätt. Inledningsvis blev det Stockholms tingsrätt (TR) vi vände oss till. Där plockade vi ut 77 hovrättsdomar som avslutades år 2006 genom TR:s egen databas, och efter att ha läst dessa, bestämde vi oss för 13 stycken som vi ansåg var av intresse för vår studie. Detta för att vi tänkte att de kunde utgöra ett variationsrikt material grundat på deras erfarenheter och upplevelser, och för att försäkra oss om att de inte var mitt uppe i en pågående vårdnadstvist. Vi valde inte ut intervjupersoner utifrån ålder eller etnicitet. Det som var viktigt var dock att de antingen kunde ta sig till Stockholm för en intervju eller att de bodde någorlunda nära Stockholm så att vi kunde ta oss till dem. Vi är medvetna om att detta kan ha påverkat vårt resultat i den meningen att ifall vi hade valt andra intervjupersoner så hade vi förmodligen fått andra svar och synvinklar på problemet. Detta tror vi dock inte har utgjort något större hinder. Då vi ville belysa vårdnadstvister ur lite olika perspektiv, valde vi ut intervjupersoner som vi trodde kunde berätta om olika aspekter av en vårdnadstvist. Därefter skickade vi ett brev till de 13 personer vi hade valt ut, och fick svar från sex stycken. Samtliga valdes men då den sista intervjun skulle äga rum, glömde intervjupersonen bort tiden och det fanns inte möjlighet att ses vid ett annat tillfälle.

Då vi trodde att det skulle bli svårt att få tag på intervjupersoner som kunde tänkas vara intresserade av att delta i studien, bestämde vi oss också för att sätta upp lappar på olika stadsdelsförvaltningar i Stockholms Stad. De stadsdelsförvaltningar vi vände oss till bestod av

följande; Enskede-Årsta-Vantör, Hägersten-Liljeholmen, samt Älvsjös stadsdelsförvaltning, vilket inte gav något resultat.

Vi skickade också e-post till ansvariga för organisationerna Pappa-Barn, Pappa-Liv, och Styvmorsviolen, vars syfte är att vara ett stöd för pappor som inte får träffa sina barn, och som arbetar för barnens rätt till båda sina föräldrar. Vi förhörde oss om ifall de kunde tänkas förmedla några kontakter till oss. Av föreningen Pappa-Barn, fick vi tio förmedlade kontakter, varav vi skickade e-post till samtliga och fick svar ifrån fyra stycken. Av dessa blev tre valda med ett bortfall, eftersom den intervjupersonen bodde långt ifrån Stockholm och vår ljudupptagning per telefon inte fungerade. Genom föreningen Pappa-Liv, blev vi kontaktade av två stycken där samtliga valdes ut. Genom Styvmorsviolen fick vi respons från en person, men då intervjupersonen även i det fallet bodde på annan ort kunde vi av tekniska skäl inte använda den intervjun också på grund av ljudupptagningen. Sammantaget så ser vår fördelning av intervju personer ut på följande vis:

Figur 1:1 Översikt över urvalsprocessen

3.9 Litteratursökning och databassökning

Databaser Ersta & Sköndal	Sökord	Antal träffar	Använda artiklar
Academic search elite	*Parental Alienation Syndrome	33	3
	PAS	15780	0
	* Fathers+Children+Sweden	74	0
	* Single fathers + Sweden	10	0
	* Custody+Fathers+Sweden	1	0
	* Custody disputes+Sweden	0	0
	* Custody+Disputes+Sweden	0	0
	* Child+Custody+Sweden	9	0
Cinahl	*Parental Alienation Syndrome	5	0
Amed	*Parental Alienation Syndrome	0	0
DIVA	* Parental Alienation Syndrome	0	0
	* Vårdnad	19	0
	* Vårdnadstvister	10	0
	* Vårdnadsrätt	0	0
	* vårdnad*	15	0
	* vårdnadsutredning	0	0
DIVA	*Vårdnadstvister	10	0
MEDLINE	*Parental Alienation Syndrome	0	0
Databaser Stockholms Stadsbibliotek	Sökord	Antal träffar	Använda artiklar
Annexet	*Parental OCH alientaion OCH syndrome	6	4
	* Vårdnadstvister	270	0
	*Vårdnadsutredningar	4	0
	* Vårdnadsrätt	64	0
Bibliotekskatalogen	*Vårdnadsrätt/SÅ	42	1
	*Vårdnadstvister	8	1
	* civilrätt pappa	4	1
Libris	*Familjerätt+Fäder	8	1

Tabell 1:2 Översikt över databassökningar

Inledningsvis bokade vi en tid hos en bibliotekarie på Stockholms Stadsbibliotek som visade oss hur man söker i deras databaser samt bibliotekskatalog. Vi har begränsat oss till svensk litteratur och forskning kring den juridiska processen, eftersom den givetvis skiljer från land till land, och vi har enbart intresserat oss för den svenska lagstiftningen i denna uppsats. Den tidigare forskning som vi har valt i denna studie består av:

- Annika Rejmer: *En rättssociologisk studie av tingsrättsfunktion vid handläggning av vårdnadstvister med utgångspunkt från barnets bästa*. 2003.
- Lena Celander-Jørgensen: *Föräldraskap och vårdnadsansvar ur ett manligt genusperspektiv*. 2003.
- Johanna Schiratzki: *Mamma och pappa inför rätta*. 2008.
- Bente & Gunnar Öberg: *Pappa, se mig! Om förnekade barn och maktlösa fäder*. 1992.

Den valda forskningslitteraturen valdes ut då den belyste pappors situation i vårdnadstvister ur olika perspektiv och var den enda svenska litteratur som vi fann väsentlig för vår studie. De visade sig också vara intressanta eftersom de har olika ståndpunkter i vårdnadsfrågan och de olika undersökningar påvisar skilda resultat som är viktiga att lyfta fram och belysa i vår studie. Anledningen till att vi utökade vår sökning till att även beröra PAS i databassökningen beror på att det inte finns några svenska avhandlingar i ämnet, varför vi valt att även presentera det här.

3.10 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet definieras som att forskaren undersöker det som avses att undersökas och ingenting annat, och reliabilitet innebär att mätningarna är korrekt gjorda (Thurén, 2007, s. 26). Med generaliserbarhet menas att forskaren försöker frambringa statistiskt generaliserbar kunskap (Ryen, 2004, s. 77). Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet är begrepp som ofta förknippas med positivismen och kvantitativa studier, men det finns olika sätt att närma sig dessa begrepp även inom kvalitativ forskning. Validitet kan också delas in i intern och extern validitet, där den interna står för hur man lägger upp sin studie och där den externa betecknas som generaliserbarhet. För uppnå hög intern validitet har vi försökt använda rätt mätinstrument, i det här fallet intervjuer, och ställt frågor till rätt grupp – det vill säga pappor som har genomgått en vårdnadstvist. Ett annat sätt att uppnå hög intern validitet, är att se till så att empirin och teorin stämmer överens. Vi har försökt att välja relevanta teorier som kan knytas an till vår empiri. Att uppnå en hög extern validitet är svårt eftersom våra resultat inte går att generaliseras till en större population. Validiteten kan i en kvalitativ intervju avgöras genom hur troget den återger vad som händer i intervjusituationen (Gillham, 2008, s. 172). Vi är medvetna om att vi som intervjuare kan ha påverkat validiteten. Vi har försökt att väga upp detta genom att tillsammans ha granskat de olika delarna i studien kontinuerligt, och försökt se hur de stämmer överens med vårt syfte och våra frågeställningar.

Att uppnå hög reliabilitet i kvalitativa studier är svårt, eftersom det förutsätter att alla intervjuare frågar på samma sätt, att situationen ser likadan ut för alla, och att en intervju vid

en viss tidpunkt ger samma resultat vid en förnyad intervju (Trost, 2007, s. 64). Detta tror vi är svårt att uppnå i vår studie. Reliabiliteten i en kvalitativ studie kan istället handla om att inte använda krångliga ord eller negationer, så att intervjupersonen inte förstår vad som sägs, och därmed missuppfattar frågan. För att försöka uppnå så hög reliabilitet som möjligt har vi medvetet utformat våra intervjufrågor på ett sådant sätt att de inte torde missuppfattas. Det har vi gjort genom att använda enkla satser, begripliga ord, undvikit negationer samt laddade begrepp (a.a.). Reliabilitet i en kvalitativ studie handlar också om hur data samlas in och bearbetas. Vi har försökt att undvika slarv vid utskriften och missförstånd i intervjuerna genom att ställa tydliga och relevanta frågor.

Slutligen kan nämnas att vi inte har haft någon avsikt av att uttala oss om några generella eller statistiskt underbyggda slutsatser om någon större population. Vår studie har avgränsats till att beröra en liten grupp som inte kan härledas till några generella slutsatser om befolkningen i stort. Vi har ändå gjort någon form av generalisering genom att titta på likheter respektive skillnader i pappornas utsagor och försökt att lokalisera teman i vårt empiriska material.

3.11 Etiska överväganden

Enligt lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor, skall etikprövning ske av forskning som avser människor och biologiskt material från människor. Vår studie berörs inte av detta. Vi har förhållit oss till Vetenskapsrådets (VR) forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002, s. 7 ff). Inför intervjuerna gav vi intervjupersonerna muntlig information om studiens syfte, innehåll och genomförande. Vi informerade intervjupersonerna om att deras deltagande är frivilligt och att de har rätt att avbryta intervjun när som helst utan negativa följder för dem. Vid intervjutillfällena gav vi samtliga ett samtyckesbrev kring de etiska överväganden vi gjort³. Intervjupersonerna fick möjlighet att ställa frågor om innehållet innan de gav ett skriftligt samtycke till sitt deltagande (Dalen, 2008, s. 21). Uppgifterna som intervjupersonerna lämnat har behandlats konfidentiellt och är otillgängligt för obehöriga. Det transkriberade materialet sparades på en hårddisk med lösenord så att obehöriga inte skulle kunna öppna filerna. Anteckningar och bandinspelningar förstörs efter det att C-uppsatsen har blivit godkänd. De lämnade uppgifterna har endast använts för studiens ändamål. C-uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på Ersta Sköndal högskolas bibliotek och på internet (a.a. s. 22-23).

---

³ Se bilaga om samtyckesbrev

Studiens karaktär är av känslig art och därför föreligger behov att skydda intervjupersonernas identiteter. Deras namn i berättelserna är fingerade liksom platser och socialkontor, men innehållet i deras utsagor är autentiska. Intervjupersonerna är informerade om detta, och de flesta har bett om att få en kopia av C-uppsatsen när den är färdig.

Då det gäller vårt urval och hur vi har fått kontakt med våra intervjupersoner har vi ställts inför etiska reflektioner. Vi försökte väga nytta mot eventuell skada då vi skickade brev hem till de intervjupersoner vi valt ut genom domarna på TR. Vi försökte skriva brevet på ett sådant sätt att det inte skulle uppfattas som kränkande och påträngande⁴. Vi var tydliga med vad vår studie syftade till och deras roll i den. Vi valde också ut intervjupersoner genom domarna som avslutade sina vårdnadstvister år 2006. Detta gjorde vi för att försäkra oss om att de inte var mitt uppe i en vårdnadstvist och därmed fått perspektiv på det de varit med om.

Då vi blev kontaktade av intervjupersonerna förhörde vi oss också om ifall de gått i någon form av terapi och frågat dem om de är känslomässigt redo att prata om det de varit med om. Samtliga hade också gått i egen terapi eller fått stöd ifrån sina nätverk och de allra flesta är med i någon form av stödverksamhet för pappor i vårdnadstvister. Vi har därmed noga försökt att ta hänsyn till de etiska aspekter som eventuellt kunnat utgöra ett problem i vår studie.

4. En historisk och juridisk översikt

I detta kapitel behandlas hur vårdnadslagstiftningen vuxit fram och läsaren ges en sammanfattande redogörelse för hur en domstolsprocess och vårdnadsutredning kan gå till. Denna information bör också ge läsaren en god bakgrund och en helhetsbild av hur Föräldrabalken vuxit fram och vad den innebär idag för såväl barnet som föräldrarna vid en vårdnadstvist.

4.1 En historisk tillbakablick

I alla typer av samhällssystem finns det rättsregler i form av lagar och förordningar som alla medborgare måste följa och rätta sig efter. Rättsreglerna vilar på de generella normer, seder och värderingar som för tillfället avspeglas i samhället. Detta system av rättsregler benämns som rättsordningen, det vill säga ”gällande rätt” (Agell & Malmström, 2005, s. 17).

Historiskt kan sägas att den vårdnadslagstiftning som vi har idag, är en produkt av de samhälleliga förändringar som Sverige genomgått sedan långt tillbaka i tiden. Ett exempel som kan härledas till det, är mannens starka ställning i både samhället och i familjen under

---

⁴ Se bilaga om brev till intervjupersoner

seklens gång, där mannen ända in på 1900-talet hade störst bestämmanderätt kring barnen. Den lagstiftning som då gällde, var 1734 års lag, och som var relativt begränsad beträffande bestämmelserna kring förhållandet mellan barn och föräldrar (Ewerlöf et.al, 2004, s. 13 ff). Lagen reglerade främst de ekonomiska aspekterna såsom föräldrarnas underhållsskyldighet och hur barnets egendom skulle ärvas och förvaltas mellan föräldrar och barn. På spridda ställen i lagtexten fanns det också tunnsådda regler kring vem som skulle ta hand om barnet vid skilsmässa eller en förälders bortgång. Om både mannen och kvinnan ansågs vållande till skilsmässan, skulle den som betraktades som mest lämplig ”förese” barnet, och om mannen var orsaken till skilsmässan, skulle kvinnan inneha rätten att ha barnet ”nära sig”. I de fall där fadern gått bort, fick kvinnan rätt att med en förmyndares eller släktings goda råd ”förestå” sina barn (a.a. s. 15). Det var först en bit in på 1900-talet som barnets bästa blev det som skulle visa sig bli avgörande för vem som skulle ta hand om barnet efter skilsmässan, vilket reglerades i dåvarande ärvdabalken (20 kap. ÄB). En åtskillnad gjordes också mellan ”äkta” och ”oäkta” barn, det vill säga barn som blivit födda utanför äktenskapet. De oäkta barnen hade efter faderns död inte rätt att ärva honom, och ibland inte heller modern, varför barnamorden ökade markant under 1700-talet (a.a. s. 16-17).

1734 års lag gällde fram till år 1920, då Sverige fick sin första barnlagstiftning. Det var i samband med Barnlagstiftningen som begreppet ”vårdnad” infördes, som är en förkortning av begreppet ”omvårdnad”. Betoningen vilade nu istället på föräldrarnas ansvar, snarare än föräldrarnas makt och myndighet över barnet. Fokus riktades mot att barnet skulle få växa upp under goda levnadsförhållanden, och förbättrade också de utomäktenskapliga barnens ställning i samhället. De fick enligt den nya lagstiftningen arvsrätt på moderns sida men fortfarande inte på faderns. Två andra regler som också infördes, var fastställande av faderskap och underhållsskyldighet, samt möjlighet att på laglig väg adoptera barn (a.a. s. 16).

4.2 En Föräldrabalk i förändring

År 1950 överfördes Barnlagstiftningen till det vi nu kallar Föräldrabalken (FB). Orsaken till detta grundades i att man ville samla alla barnlagarna under samma balk, och vars syfte var att ytterligare förbättra barnens situation; bland annat togs reglerna om fadern som ensam förmyndare över barnet bort. Vidare infördes regler om fastställande av faderskap som ett resultat av den vetenskapliga utveckling som snabbt gick framåt och som gjorde det möjligt. Barn som föddes i utomäktenskapliga förhållanden fick det också bättre, då dessa begrepp avskaffades i den nya lagen och därmed likställdes med barn födda inom äktenskapet (Ewerlöf et.al, 2004, s. 17). I samband med införande av FB, förstärktes också adoption av

barn, som nu fick samma ställning som biologiska barn. En annan viktig förändring var möjligheten för par som inte var gifta, att kunna få gemensam vårdnad om barnen. År 1977 tillsattes en utredning för att se vad som kunde reformeras i FB för att förstärka barnets rättsliga skydd. Resultatet av det andra betänkandet presenterades år 1979 som bland annat fastslog att aga av barn skulle förbjudas, och vikten av barnets bästa i fokus betonades. *Utredningen om barnens rätt* (SOU 1979:63), ligger till grund för hur vi fortfarande ser på ”barnets bästa”. Några av de tankar som tas upp, är att barn behöver omvårdnad och skydd, uppleva att de kan påverka sin situation, känna att de är behövda med mera. Betänkandet innehöll också förslag om att barn borde tillerkännas ett ökat självbestämmande. Tiden var dock inte riktigt mogen för en sådan lagreglering just då (Hindberg, 2002, s. 31).

Den politiska debatten kring barnens bästa föranledde många förändringar i FB de kommande åren, och en sådan viktig milstolpe aktualiserades i december år 1990, då riksdagen antog en proposition om vårdnad, boende och umgänge som låg till grund för den reform som började gälla den 1 januari 1991. Huvudsyftet med reformen var att främja samförståndslösningar mellan föräldrar, och möjlighet för dem att ingå i samarbetsamtal för att lösa vårdnadsfrågor. Tanken kring att kommunerna skulle erbjuda samarbetsamtal, var att föräldrarna skulle slippa processa om barnet i domstol (Andersson & Arvidsson, 2006, s. 17). Ändringen medförde också en bestämmelse om att domstolen vid prövning av barnets bästa skulle fästa särskild uppmärksamhet vid barnets behov av att ha en nära och god relation till båda sina föräldrar. Domstolen skulle också beakta barnets vilja med hänsyn till dess ålder och mognad. Dessa bestämmelser placerades i kap. 6 FB (a.a.).

År 1998 infördes nya bestämmelser i kap. 6 FB, där gemensam vårdnad vid separation blev en huvudregel vid vårdnadstvister. I takt med att antalet separerade och skilda föräldrar ökade, började barnets rätt till två föräldrar lyftas fram i debatten. De nya bestämmelserna växte fram ur tanken att barnets relation till båda sina föräldrar främjade barnets psykosociala utveckling. Det innebar att domstolen fick möjlighet att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. För de föräldrar som var överens kunde frågor om barnets vårdnad, boende och umgänge godkännas genom avtal hos Socialnämnden (prop. 2005/06:99).

Den 1 juli 2006 infördes nya vårdnadsregler i FB, vars syfte har varit att förstärka ett barnperspektiv, och att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut som fattas i frågor som berör vårdnad, boende och umgänge. Utgångspunkten i ett barnperspektiv är att respektera barnets människovärde och integritet. Vid utredningen av vårdnadsfrågor innebär ett barnperspektiv att försöka förstå hur barnet uppfattar sin situation och att analysera vilka följder som olika beslutsalternativ medför på både kort och lång sikt (a.a.). I de inledande

bestämmelserna i 6 kap. 2 a § FB framgår att barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Vidare framgår det att:

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas.

Socialnämnden och domstolar ska med andra ord vid bedömning av barnets bästa *särskilt* beakta risken för att barnet far illa. En annan ändring som gjorts berör barnets rätt att komma till tals vilket återfinns i 6 kap. 2 § 3st. FB. Där står följande:

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

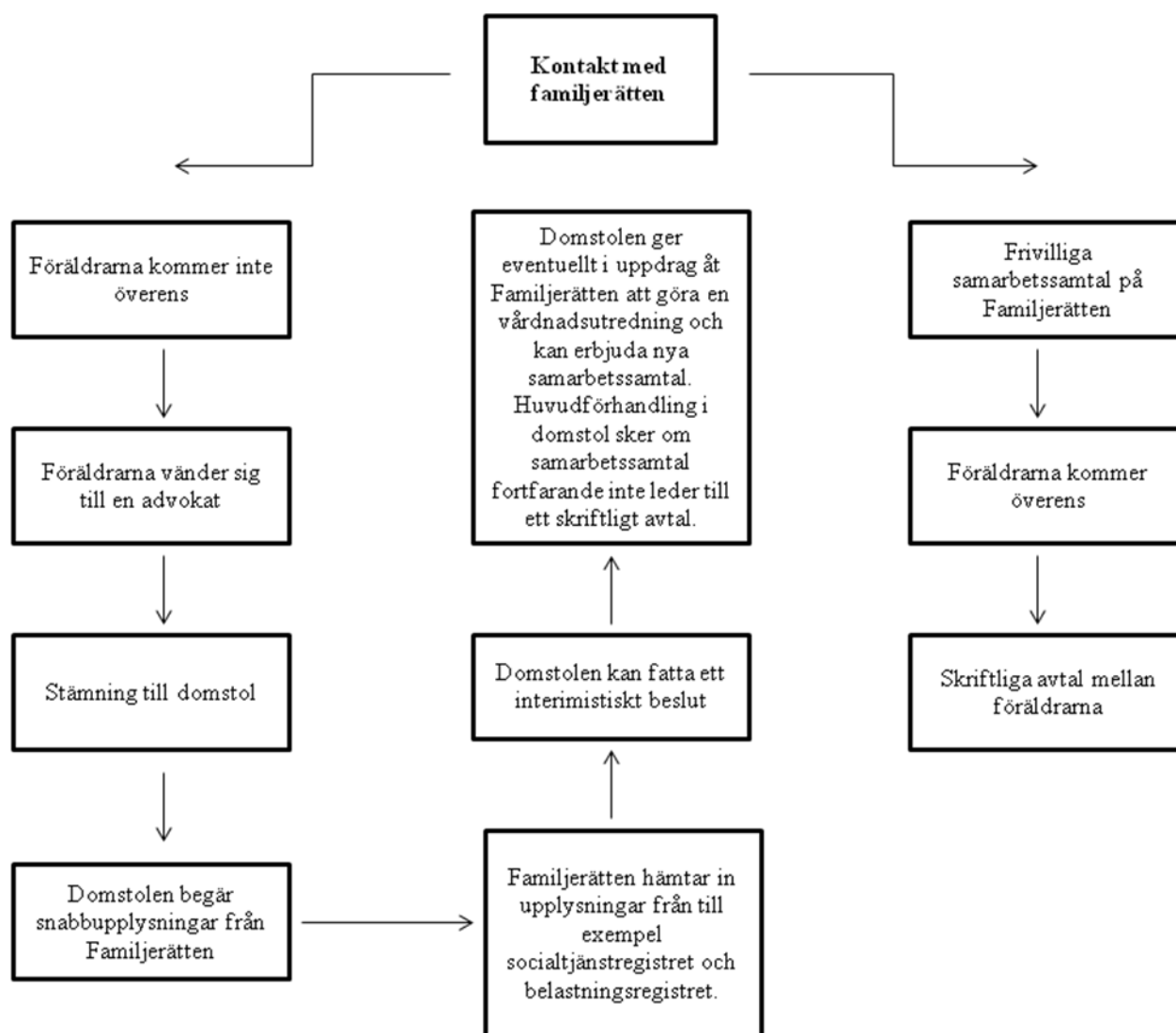
Lagändringen är avsedd att markera att detta är en särskilt betydelsefull omständighet vid domstolens prövning i ärendet. Om barnet har en bestämd önskan och har uppnått en sådan mognad att den bestämda önskan bör respekteras, så bör domstolen i allmänhet följa den (prop. 2005/06:99). En tredje betydelsefull ändring i FB berör den gemensamma vårdnaden om barnet. I 6 kap. 5 § 2 st. FB, står följande:

Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Barn har ett behov av nära och goda relationer till båda sina föräldrar även om de är separerade eller skilda. För barnets skull är det därför viktigt att föräldrarna är delaktiga i barnets liv och tar ett gemensamt ansvar. Ett gemensamt rättsligt ansvar kan bidra till en utveckling mot en starkare betoning av barnets bästa (prop. 2005/06:99). Gemensam vårdnad förutsätter normalt att föräldrarna har ett någorlunda konfliktfritt samarbete kring barnet. Ett barn mår inte bra av ständiga konflikter mellan föräldrarna. Gemensam vårdnad kan vara oförenligt med barnets bästa även om en konflikt mellan föräldrarna inte kan sägas vara så svår och djup att det är omöjligt för dem att samarbeta. I propositionen anges alltså att det är viktigt för barnet att ha en god kontakt med båda föräldrarna, men att det samtidigt inte får innebära att barnet måste leva eller umgås med föräldrarna under alla förhållanden (a.a.).

4.3 Domstolprocessen och vårdnadsutredningen

Figur 1:3 Domstolsprocessen

Föräldrar fortsätter att ha gemensam vårdnad om ett barn även om de skiljer sig, såvida inte den gemensamma vårdnaden ska upplösas (6 kap. 3 § 2 st. FB). Det kan ske om båda föräldrarna eller en av dem begär det, eller om domstolen i äktenskapsskillnadsmålet självmant eller efter ansökan från familjerätten beslutar om det (socialstyrelsen, 2003, s. 29).

Innan domstolen avgör ett mål eller ett ärende som rör vårdnad, boende eller umgänge, ska domstolen utreda målet och försöka hjälpa föräldrarna att hitta en lösning (6 kap. 18 § FB). Domstolen kan besluta om ett så kallat interimistiskt beslut, vilket innebär ett tillfälligt beslut. Genom ett interimistiskt beslut avgörs hos vem av föräldrarna barnet ska bo. Det interimistiska beslutet gäller tills vårdnadstvisterna har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av familjerätten (6 kap. 20 § FB). Under tiden ger domstolen ett uppdrag till familjerätten att

göra en vårdnadsutredning. Syftet med vårdnadsutredningen är att ge domstolen ett bredare underlag för beslut i tvister om vårdnad, boende och umgänge, genom att belysa olika alternativ ur barnets perspektiv (Socialstyrelsen, 2003, s. 139). Handläggningstiden är tre till fyra månader, men domstolen kan förlänga den om vårdnadsutredningen behöver kompletteras. Domstolen kan slå fast vissa riktlinjer för vårdnadsutredningen samt ge en tidrymd för den (Emtestam & Svensson, 2005, s. 21).

Vårdnadsutredningarna kan se olika ut i båda innehåll och utformning beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, viken fråga som ska utredas, det vill säga vårdnad, boende eller umgänge. Vårdnadsutredningarna varierar också mellan olika kommuner och olika familjerättssekreterare (Socialstyrelsen, 2003, s. 147-148). Familjerättssekreterarens roll är att leda samarbetsamtal och utreda vårdnadsfrågan utifrån barnets bästa. Det är viktigt att familjerättssekreteraren är medveten om sin egen grundläggande inställning till saken, föräldrarna och det aktuella barnet/barnen, samt att samarbetstillfällena skall bygga på öppenhet och förtroende (a.a. s. 149).

Enligt Socialstyrelsens riktlinjer föredras att familjerättssekreterare ska vara en man och en kvinna, för att undvika att någon av föräldrarna upplever sig vara i underläge och för att undvika missförstånd, men det sker dock sällan på grund av att majoriteten av familjerättssekreterarna är kvinnor (a.a. s. 152). Socialstyrelsen menar att vårt könsuppdelade samhälle stärker föreställningarna om allmänna könsskillnader, och att det kan frambringa hinder i samspelet mellan män och kvinnor i vårdnadsutredningarna (a.a.). Det är bra om familjerättssekreteraren erbjuder både gemensamma och enskilda samarbetsamtal till föräldrarna så att de får möjligheten att välja vilka frågeställningar som de vill ta upp vid de olika tillfällena (a.a., s. 155). Centralt i vårdnadsutredningen är att utreda föräldrarnas omsorgsförmåga att tillgodose barnets behov utifrån Barns behov i centrum (BBIC). Aspekterna som familjerättssekreteraren tar mest hänsyn till i BBIC, är grundläggande omsorg, säkerhet, känslomässig värme, stimulans, vägledning, gränssättning samt stabilitet (a.a. s. 159-160). Familjerättssekreteraren kartlägger också, föräldrarnas situation, arbete, boende, psykiska hälsa och om det förekommer våld, missbruk eller andra otillfredsställande tillstånd (a.a. s. 153-162).

Barn har rätt att uttrycka sig i vårdnadsutredningen, men det är ingen skyldighet. Hänsyn tas till barnets ålder och mognad (6 kap. 19 § 4 st. och 6 kap. 2b § FB). Familjerättssekreteraren bör alltid träffa barnet både enskilt och tillsammans med respektive förälder. Första mötet med barnet rekommenderas att ske i hemmet. Syftet med att träffa barnet är att ge barnet tillfälle att berätta eller på annat sätt belysa hur det ser på sin situation

och klargöra sin inställning (Socialstyrelsen, 2003, s. 164). Socialstyrelsen rekommenderar att familjerättssekreteraren träffar barnet tidigt i vårdnadsutredningen. Då är inte familjerättssekreteraren färgad av föräldrarnas beskrivning av barnet utan kan lättare bilda sig en egen uppfattning (a.a.).

När vårdnadsutredningens underlag eller en så kallad konsekvensbeskrivning är klar skickas den till Tingsrätten. Där förtydligas föräldrarnas omsorgsförmåga, samarbetsförmåga och vem som har tagit huvudansvaret för barnet (a.a. s. 175-186). Familjerättssekreteraren har ingen skyldighet att lämna ett förslag till beslutet, men får själv bedöma om det behövs med en egen slutsats. Då är det upp till domstolen att överväga om förslaget ska godtas eller inte (a.a., s. 180). Både föräldrarna och barnet får läsa vårdnadsutredningen innan den skickas till domstolen om de vill. Familjerättssekreteraren kan göra ett muntligt sammandrag av vårdnadsutredningen för mindre barn (a.a.).

När domstolen har samlat in material från familjerätten, socialregistret, samt beaktat barnets vilja enligt 6 kap. 2 § FB, och andra bevis som föräldrarna önskar ska tas upp i målet, blir det aktuellt för domstolen att föra målet till huvudförhandling. Om föräldrarna är överens och har skrivit ett avtal får domen meddelas utan huvudförhandling (Sjösten, 2003, s. 184-185).

5. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare svensk forskning kring vårdnadstvister. Anledningen till att vi valt att begränsa oss till svensk forskning beror på att den juridiska processen ser annorlunda ut i andra länder. Vi har i första hand valt forskning som berör pappor, FB, Socialtjänsten och domstolen i vårdnadstvister. I detta avsnitt behandlas undersökningar som belyser olika ståndpunkter och som vi anser är relevanta för vår studie.

5.1 Forskning om barnets bästa

Annika Rejmer (2003) är rättsociolog vid Lunds universitet och hon har skrivit avhandlingen *En rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadstvister med utgångspunkt från barnets bästa*. Studiens empiriska underlag består dels av en enkätundersökning som riktats till 221 professionella aktörer; advokater, domare och socialsekreterare samt 107 föräldrar som fått sin tvist avgjord i domstol, och dels av en dokumentanalys av 114 rättsfall som avgjorts i domstol. De dokument som Rejmer har analyserat är vårdnadsutredningar och domar. Hon menar att föräldrar som hamnar i en vårdnadstvist befinner sig i en socialt och ekonomiskt utsatt situation samt i en krissituation

(Rejmer, 2003, s. 71). Rejmer betonar att vårdnadsutredningar skiljer sig åt både avseende form och innehåll såväl som mellan olika kommuner som mellan enskilda socialsekreterare. Dessutom finns det skillnader i domarnas innehåll. Vissa domar innehåller genomgripande information medan andra är mer kortfattade. Förutom detta verkar det enskilda fallets bakomliggande omständigheter spela en viss roll (a.a. s. 72). Studien visar att de professionella aktörerna upplever det som problematiskt att både tillgodose föräldrarnas och barnets rättigheter i domstolens handlägningsprocess. Det framkommer också att kritik riktas mot domstolens beslutunderlag. Hon anser att de är otillräckliga, samt att samarbetsamtal inte är utarbetade för att hantera just föräldrar med svåra och djupa konflikter (a.a. s. 113).

Rejmer menar att trots att många respondenter i undersökningen är överens om att den känslomässiga relationen mellan föräldrar och barn bör vägas in i bedömningen för barnets bästa så kartläggs inte det regelmässigt av domstolen utan enbart då barnen inte känner eller endast har haft en tillfällig kontakt med den ena föräldern (a.a. s. 128-129).

I 92 % av rättsfallen framkommer det att rekommendationen från familjerätten i vårdnadsutredningarna sammanfaller med domstolens beslut. De fall där domstolen avviker från rekommendationen är då båda föräldrarna anses vara olämpliga vårdnadshavare (a.a. s. 129). Tidigare har endast relationen mellan mamma och barnet betraktats som mest betydande för barnets utveckling. I studien lyfts istället relationen mellan pappa och barnen fram. Pappan skulle ansvara för barnets omsorg, utbildning och uppfostran. Dessutom skulle pappan ge sina barn kärlek och umgås med dem (a.a. s.139).

Rejmer skriver att FB:s utgångspunkt är att gemensam vårdnad är bäst för barnen. Denna utgångspunkt stämmer överens med barnpsykologiska uppfattningar om att vårdnad om barn i de flesta fall ska vara gemensam. Det förutsätts att barns identitet skapas genom ett samspel mellan barnets genetiska förutsättningar och dess miljö, livslopp och upplevelser och erfarenheter av likheter och skillnader i förhållande till båda föräldrarna. Barn anses således behöva både sina föräldrar och då är det viktigt att föräldrarna kan samarbeta, respektera och ha förtroende för varandra i föräldrarollen (a.a. s. 149-154).

Undersökningen visar även att föräldrarna anser att de inte blev bemötta på ett tillfredställande sätt av familjerättssekreterarna, samt att samarbetsamtal inte är utformade för att hantera föräldrar med svåra och djupa konflikter, fastän familjerättssekreterarna är beordrade i sin roll att bemöta föräldrarna med ett professionellt förhållningssätt. Med detta menar Rejmer att familjerättssekreterare antas ha kunskap om sociala och psykologiska processer, ha god självkänedom samt förmåga att känna empati (a.a. s. 170-172).

5.2 Föräldraskapet ur ett genusperspektiv

Lena Celander- Jörgensen är barnrättsjurist och arbetar med att företräda både mammor och pappor i vårdnadstvister. Hon har skrivit D-uppsatsen *Föräldraskap och vårdnadsansvar ur ett manligt genusperspektiv* år 2003 vid Stockholms Universitet.

Celander- Jörgensen hävdar att pappan inte ges samma möjligheter att få vara förälder som mamman. Diskrimineringen ligger inte dold i några lagtolkningar, utan är en del av det regelverk som styr föräldraskapet. Därmed anser Celander- Jörgensen att det inte finns möjligheter att se på föräldern ur något annat perspektiv än ett könsperspektiv (Celander- Jörgensen, 2003, s. 29). Hon för också ett resonemang kring 6 kap. FB, och menar att det är den mest betydande delen av det rättsliga föräldraskapet. Om föräldrarna är gifta inträder automatiskt gemensam vårdnad vid barnets födelse. Då föräldrarna senare skiljer sig, kvarstår vårdnaden enligt 6 kap. 3 § FB. Om föräldrarna däremot inte är gifta, står modern som ensam vårdnadshavare. När sedan faderskapet är fastställt, kan fadern antingen genom senare giftermål med barnets moder enligt 6 kap. 3 § FB, få vårdnaden eller gemensamt med modern anmäla om gemensam vårdnad till socialnämnden enligt 6 kap. 4 § FB (a.a. s. 13).

Celander-Jörgensen pekar på att den ogifta mannen till skillnad från den gifta måste vidta särskilda åtgärder för att få ta del i vårdnadsansvaret. Redan år 1979 definierades vårdnadsansvaret som barnets behov och inte som föräldrarnas rätt. Hon tolkar det som att vårdnaden än idag fastställs på fel grunder, det vill säga beroende på vilken förälder man är vid barnets födelse, man eller kvinna, gift eller ogift (a.a. s. 16-17). Celander- Jörgensen tar i sin uppsats upp artiklarna 18 och 5 i barnkonventionen. Hon menar att det viktigaste i det här sammanhanget är det som stadgas om barnets rätt till båda sina föräldrar och föräldrarnas gemensamma ansvar för barnets fostran och utveckling. I artiklarna ges ett skydd för föräldrarna att utöva sina rättigheter och skyldigheter gentemot barnet och därmed förklaras indirekt barnets rättigheter.

Celander- Jörgensen tillägger att föräldrar i någon mening ska anses ha rätt till sina barn men det är i svensk rätt inte klart uttalat. Ändå finns ett sådant synsätt när frågorna rättsligt regleras. Hon menar att häri ligger den svårighet som vi möter när vi talar om rättigheter för barnet. Betoningen på barnets rätt till sina föräldrar är inte helt okomplicerat då det lätt leder till att föräldrarätten hamnar i centrum; två olika utgångspunkter som inte alltid går att förena, men som samtidigt är hårt förbundna till varandra (a.a. s. 26-27).

Fortsättningsvis hävdar Celander- Jörgensen att föräldraskapet i barnkonventionen inte är könsbundet, vilket innebär att i relation till barnet anser barnkonventionen att båda föräldrarna

ska ges samma status, lika värde och samma skyddsbehov. I FB står det att vårdnad är en könsneutral företeelse, och att det inte finns någon grund för att föräldrar på grund av sitt kön skulle vara mer lämpliga som vårdnadshavare. Däremot har svensk lagstiftning genom 6 kap. FB inte samma könsneutrala utgångsläge, vilket menar hon, resulterar i att föräldraskapet är könsbundet och pappans rätt till ett fullgott föräldraskap inte har lika stort skyddsvärde som mammans. Detta härleder till att olika rättsliga status skapar maktstrukturer där den svagare parten högst sannolikt också blir förlorare (a.a. s. 32-33).

5.3 Föräldraskapets könsneutralitet

Johanna Schiratzki är professor i rättsvetenskap vid Stockholms universitet. Hon har skrivit avhandlingen *Mamma och pappa inför rätta* som utgår ifrån domar rörande vårdnad, boende och umgänge, som meddelades under 2004 och andra halvåret 2007 vid olika hovrätter (HR). Totalt har hon granskat 382 domar i sin avhandling (Schiratzki, 2008, s. 102).

Schiratzki presenterar fem viktiga slutsatser i sin undersökning. En första viktig slutsats är att hovrätterna inte dömer i vårdnadstvister utifrån kön, utan snarare försöker ta reda på mammors och pappors förmåga att tillvara barnets bästa. Undersökningen visar att domstolen generellt inte tar hänsyn till föräldrarnas kön (a.a., s. 136). Ett andra mer generellt konstaterande i undersökningen är att det i de allra flesta fallen löser sig efter en separation, föräldrarna förmår att gå vidare och ge barnen en trygg och fungerande uppväxt, och då särskilt i familjer som inte är drabbade av kriminalitet, missbruk, psykisk skörhet eller andra former av utanförskap (a.a.).

En tredje slutsats är att oavsett om en domstol har varit inblandad eller inte, och/eller om föräldrarna själva kommit fram till en lösning kan det komma att betyda att en förälder som tagit huvudansvaret för barnen före separationen ses som den som bäst kan tillgodose barnets bästa i form av stabilitet och kan ha fördelen att vinna vårdnadstvist mot den andre föräldern (a.a., s. 136-137). Undersökningen av hovrättsdomarna tydliggör för det fjärde att kraven på en förälders förmåga att tillgodose barnets bästa varierar beroende på om föräldern bor med barnet eller inte. En förälder som är boendeförälder och/eller ensam vårdnadshavare beordras ett betydligt större ansvar för barnets säkerhet, välfärd och umgänge än den förälder som inte bor med barnet. Ett fungerande umgänge ges i jämförelse med andra aspekter av barnets bästa stor rättslig betydelse. Givet att ansvaret för barnets boende efter en separation inte fördelas jämt mellan könen utan mammor, vanligen till följd av föräldrarnas överenskommelse, i större utsträckning än pappor är boendeföräldrar, så får detta olika konsekvenser för mammor respektive pappor som grupp. I ett enskilt avgörande betyder det

dock inte att skilda krav ställs på föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets bästa på grund av deras kön. Med andra ord är kön inte så betydelsefullt som man säger, enligt Schiratzki. Det man tittar på är framförallt vem som är boendeförälder, och den förälder som vill förändra barnets vardag får det svårt (a.a., s. 137-140). Schiratzki betonar att undersökningen motsäger tidigare forskningsresultat enligt vilka mammor skulle ha ett särskilt ansvar för barns säkerhet och kontakt med den andre föräldern eller att pappor skulle få vårdnaden endast om mammor är olämpliga (a.a., s. 140).

5.4 Forskning kring barnens behov av en fadersgestalt i sitt liv

Bente och Gunnar Öbergs undersökning *Pappa, se mig! Om förnekade barn och maktlösa fäder* (1992), vilar på mer än 175 djupintervjuer av både barn som är vuxna och pappor. I denna undersökning har inte barnen och papporna haft någon kontakt på minst ett år.

Öberg & Öberg visar i sin undersökning att det som blir tydligt vid samtal med pappor, är det svåra dilemma som de har hamnat i. Fyrkantigt formulerat kan de uppleva att vad de än gör så blir det fel; strider de inte för att få ett umgänge kan detta tolkas som att de inte bryr sig om barnen, och insisterar de med hjälp av rättsliga processer kan de anklagas för att försätta barnen i en lojalitetskonflikt, som också kan vara skadlig för barnen. Många av papporna som har medverkat i denna undersökning har brottats så mycket med denna dubbelhet att de därför upphörde med processandet då de såg att barnen for illa av de rättsliga striderna (Öberg & Öberg, 1992, s. 314).

Undersökningen visar att de flesta barn ville ha en relation till sina pappor, och för de som har gjort ett kontaktförsök med sina pappor blev resultatet mycket olika. För de som kunde etablera en bra relation till sina pappor fick de glädje av det senare i livet och de kunde känna igen sig i varandra. Även för de barn där kontakten inte blev bra gav det en positiv upplevelse för dem; barnen menade att de inte längre behövde lägga energi på att vänta och hoppas och att de åtminstone visste var de stod i förhållande till varandra (a.a. s. 77).

Undersökningen visar att när ett barn från födseln har levt nära sina båda föräldrar och sedan plötsligt förlorar kontakten med sin pappa, skapar det saknad och sorg hos barnet. Även om barnet fortsättningsvis får sina behov av omsorg och kärlek tillfredsställda av sin mamma som har vårdnaden om barnet, kan det känna saknad och frånvaro av en fadersgestalt i sitt liv (a.a. s. 104 ff). Det framkommer i undersökningen att det även är vanligt att barnen mister sina farföräldrar och hela släkten på pappans sida när föräldrarna skiljs, och detta medför att barnen känner längtan till både farföräldrar och sina jämnåriga kusiner (a.a. s. 222).

6. Teoretiska perspektiv

I det här avsnittet presenteras Richard A. Gardners teori om PAS (Parental Alienation Syndrome) som framöver kommer att benämnas som PAS, och Johan Cullbergs kristeori. I avsnittet om PAS behandlas några av dess orsaker, dess former, diagnoskriterier, vem det drabbar, samt hur PAS kan förstärkas av socialtjänsten och domstolsväsendet. Den förälder som programmerar barnet till att tycka illa om den andra föräldern kommer i det här kapitlet att benämnas som programmeraren, och den avskurne föräldern som den alienerade. I avsnittet om kristeorin avhandlas vad den innebär, dess olika förlopp och hur det kan inverka vid skilsmässor och separationer, samt hur en person i kris bör bemötas.

6.1 Bakgrunden till PAS (Parental Alienation Syndrome)

Begreppet PAS myntades av den amerikanske rättspsykiatrikern Richard A. Gardner på 1980-talet efter att ha arbetat med både föräldrar och barn i skilsmässosituationer i över 25 år (McLean, 2002, s. 44). Gardner introducerade begreppet efter att ha uppmärksammat ett nytt problem som uppstod i samband med att lagstiftningen förändrades i USA på 1990-talet, som innebar att det inte längre blev självklart att vårdnaden i vårdnadstvister längre skulle tillfalla mamman (Nyberg, 2003, s. 27). Han började se ett mönster; nämligen att den ena föräldern började programmera och indoktrinera barnet till att ta parti för den förälder som barnet stod i beroendeställning till, vilket oftast var modern och att barnet många gånger kände sig tvingad att anamma anklagelser mot den andra föräldern (a.a.).

Gardners teori om PAS har varit föremål för många diskussioner och debatter i USA, Canada och även bland de forskare som intresserat sig för ämnet i Sverige. År 2006 uttalade sig bland annat en advokat om att använda PAS i domstolar, och hävdade att den kan ses som ett försvar för pedofiler som inte får träffa sina barn. Orsaken till kritiken kan bestå i, att Gardner till en början intresserade sig för kvinnor som utvecklat ett PAS-beteende som han menade utgjorde en majoritet. Numera ses PAS som en könsneutral företeelse (Hellblom-Sjögren, 2007, s. 988).

I många länder hålls olika former av PAS-seminarier och det bedrivs mycket forskning på området i USA. I Sverige har det hittills inte satsats någon forskning på detta område, men bland Stockholms familjerättsjurister, på Sophiahemmets psykologmottagning och på ett par Socialförvaltningar där man möter barn i svåra vårdnadskonflikter, har man börjat skaffa sig kunskap om PAS.

Det pågår för närvarande ett arbete om att införa PAS som en psykiatrisk störning i DSM V (Diagnostic and Statistical manual of Mental disorders), som är en av världens mest

använda diagnosmanualer inom psykiatrin, och som skall ges ut år 2011 (Gardner, 2003, s. 4-5).

PAS har hittills nästan uteslutande åberopats i domstolar i USA, Canada, Tyskland samt i Europadomstolen. I svensk domstol, kan endast tre domar kopplas till PAS, och en dom där PAS åberopats som grund för att överföra vårdnaden till den alienerade föräldern⁵. Påverkan av ett barn som resulterar i att barnet vägrar att träffa den andra föräldern är ett brott mot artikel 8 i barnkonventionen, som berör barnets rätt till att behålla sin identitet, artikel 9, som berör barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar mot barnets vilja, och artikel 12, som berör barnets rätt att fritt uttrycka sina egna åsikter (Hellblom-Sjögren, 2007, s. 989).

Enligt en amerikansk studie utförd av Leona M. Kopetski (2006), som granskade 84 utredda PAS-fall där det fanns anklagelser om sexuella övergrepp, visade det sig att anklagelserna i 45 av de 84 fallen var falska (Hellblom-Sjögren, 2008, s. 26).

Studier genomförda av Garven (2000), visar att en suggererande utfrågare (exempelvis en familjerättssekreterare eller barnpsykolog), ställer frågor till barnet på ett sådant sätt att de får de svar som utfrågarna förväntat sig (a.a.).

Enligt en annan stor amerikansk undersökning som gjordes av Clavar & Rivlin (1991), som följde 700 skilsmässofamiljer under 12-års tid, framkom det att stor del av de undersökta föräldrarna manipulerade/hjärntvättade barnen att ta avstånd från den andra föräldern. I dessa undersökta familjer fanns 400 barn där domstolen beslutade om ökat umgänge med den alienerade föräldern. I hälften av dessa fall mot barnets vilja, och det man såg var att kontakten mellan barnet och den alienerade föräldern förbättrades i 90 % av fallen (Walsh & Bone, 1999, s. 44 ff).

I en annan amerikansk studie, har det uppskattats att föräldrar till mer än 6 miljoner barn, har saboterat av domstolen förordnad umgäingsrätt. Studien visar också att 40 % av frånskilda mödrar erkänt att de medvetet straffat sina tidigare äkta män genom att förneka dem umgäingsrätt med barnen som vapen. Gardner uppskattar att i ungefär 90 % av alla vårdnadstvister finns några aspekter av PAS närvarande, och att 90 % av de som ligger bakom programmeringen är mödrarna (Turkat, 1997, s. 17 ff).

6.2 Vad är PAS?

Gardner definierar PAS som en störning som nästan uteslutande uppstår i samband med svåra vårdnadskonflikter. Det är en teori som innebär att barn i vårdnadstvister utan några rationella

---

⁵ Se domen i mål T 3695-06 i Linköpings tingsrätt

grunder utvecklar ett kraftigt och upprepat avståndstagande från en förälder, och införlivar en negativ föreställning som den programmerande föräldern förmedlar till barnet (Gardner, 2003, s. 1). Det kraftiga avståndstagande som barnet tar från den alienerade föräldern uppstår primärt av två orsaker; dels i samband med att barnet programmerats av den ena föräldern till att känna avsky inför den alienerade föräldern, och dels att barnet sedan själv införlivar dessa föreställningar som sina egna (a.a.).

Förutsättningen för att en eventuell PAS-diagnos ska kunna fastställas och hur pass allvarlig form det rör sig om, måste barnet ha haft en god och nära relation till den alienerade föräldern innan vårdnadstvist inleddes, och som sedan förvandlats till ett avståndstagande från föräldern i samband med vårdnadskonflikten. Gardner understryker att PAS inte går att applicera på vårdnadstvister där det finns uppenbara bevis på att barn har varit utsatta för psykisk- och/eller fysisk misshandel, då det finns dokumenterade sexuella övergrepp eller att de på annat sätt farit illa och därför av naturliga skäl inte vill ha någon kontakt med föräldern. PAS går bara att använda som en teoretisk förklaringsmodell då barnet uppfyller merparten av de åtta kriterier och de fyra observationsgrunder som ställts upp (Gardner, 2000, s. 200). Det går heller inte att enbart fastställa en diagnos på antaganden och observationer av barnets beteende, utan det ska också kunna vara avläsbart och dokumenterat, samt vara möjligt att identifiera den föräldrafigur som påverkat barnet att ta avstånd från den alienerade föräldern (Hellblom-Sjögren, 2007, s. 992).

PAS kan ses som en form av ett emotionellt och psykiskt övergrepp på barnet, eftersom det blir avskuret från en förälder under en längre tid eller i värsta fall hela livet, och därmed förlorar halva sitt jag. Det innebär en traumatisering av barnet som på längre sikt skadar personlighetsutvecklingen och hälsan i stort, eftersom barn som växer upp med en nära relation till båda sina föräldrar bygger upp en egen person och skapar en självbild med bådars hjälp, vilket inte är fallet med PAS-barn (Hellblom-Sjögren, 2008, s. 25).

Gardners teori kan delas in i tre former av PAS; mild, moderat och allvarlig form. I den milda varianten av PAS, fungerar det mesta mellan föräldrarna efter skilsmässan, och det finns inga större samarbetssvårigheter. Ibland kan den ena föräldern uttala nedsättande saker om den andra föräldern, men ångrar sig oftast efteråt. I den moderata formen av PAS, är det mycket aktiv handling från den programmerande föräldrarnas sida. Den programmerande föräldern kan säga grovt nedsättande saker om den alienerade föräldern och genom handlingar göra allt för att sabotera kontakten med den alienerade föräldern. I den allvarligaste formen av PAS, är barnet helt avskuret från den andra föräldern efter en långvarig indoktrinering av den programmerande föräldern. Barnet programmeras till att hata den alienerade, och barnet

vägrar att träffa honom/henne och härmar likt en papegoja det programmeraren har sagt om den alienerade föräldern (Emtestam & Svensson, 2003, s. 31).

6.3 Diagnoskriterier för PAS

Trots att PAS är en välkänd term finns det fortfarande en hel del funderingar och oklarheter kring dess natur och omfattning (Bone & Walsh, 1999, s. 44). Gardner har i sina artiklar länge problematiserat kring PAS som ett syndrom och huruvida det bör införas i DSM V eller inte. Gardner hävdar att det som är typiskt för de allra flesta barn som lider av moderat och allvarlig form av PAS, är att de uppfyller merparten av de åtta diagnoskriterierna. Nedan förklaras de dem:

- 1) Det första diagnoskriteriet kännetecknas av att den ena föräldern bedriver en svartmålningskampanj gentemot den andra föräldern i vårdnadstvisten. Det innebär att den programmerande föräldern aktivt börjar indoktrinera barnet med en massa negativa tankar om den andra föräldern. Svartmålningen kan ske på ett medvetet eller omedvetet plan. Den kan också vara av subtil eller passiv karaktär. Vid medveten svartmålning programmeras barnet till att säga nedlåtande saker till den alienerade föräldern, trots att programmeraren vet att påståendena är felaktiga. En subtil svartmålningskampanj är minst lika effektiv, till exempel i form av att uppmuntra barnet till att kritisera den andra föräldern.
- 2) Barnet använder sig av svaga, ologiska rationaliseringar för att ta avstånd från den andra föräldern. Barnet hittar med andra ord på absurda anledningar till varför det inte vill träffa föräldern, till exempel att den ena föräldern sagt att han/hon inte tyckt om barnets slingor i håret, och att barnet därför absolut inte vill träffa föräldern.
- 3) De flesta barn upplever en ambivalens inför sina föräldrar i en konflikt. De upplever att det är jobbigt att behöva ta ställning för någon av föräldrarna. Den förälder som utövar PAS, har fått barnet att tro att det inte har någonting annat i världen än just honom/henne. Det skapar en patologisk bindning mellan föräldern och barnet, som därför inte kan känna några motstridiga känslor inför den andra föräldern. Frågar man barnet om det kan säga någonting positivt om den andra föräldern, kan det inte säga någonting alls som är bra med honom/henne.
- 4) Barnet hävdar att det de tycker om den alienerade föräldern är deras egna uppfattningar, och att de inte påverkats av någon, trots att det är uppenbart att det inte är det. Som ett

- exempel tas en pappa upp som frågar sin son vad han tycker om pappans nya fru, varpå svaret blir; vi tycker inte om henne, men det beror inte på vad mamma har sagt.
- 5) Barnet ger ett reflexmässigt stöd till den programmerande föräldern. Det spelar ingen roll ifall det han/hon säger är absurt eller irrationellt. Vid ett ifrågasättande av barnets åsikter och händelser, är barnet ständigt lojal i sin övertygelse om att den programmerande föräldrarnas utsaga är rätt.
  - 6) Barnet hyser inga skuld känslor över att den andra föräldern är ledsen eller mår dåligt. När barnet märker att det har sagt något som gjort den alienerade föräldern ledsen, eller fått höra att det har hänt honom/henne något uppvisar de ingen empati.
  - 7) Barnet använder lånade scenarion, det vill säga att barnet använder fraser eller typiska uttryck som den programmerande föräldern brukar använda sig av- ord som inte är barnets egna.
  - 8) Barnet programmeras till att tycka illa om den alienerade föräldrarnas släkt och vänner. En farmor till barnet, som det till exempel haft en god relation till blir plötsligt även hon en fiende i barnets värld. Barnet börjar fjärma sig från personer som tidigare fungerat som nyckelpersoner i barnets liv, men har programmerats att sprida fientliga tankar om den alienerades- och barnets nätverk (Baker & Darnall, 2007, s. 64-ff).

6.4 Terapeutiska förhållningssätt i arbetet med PAS-familjer

Gardner anser att det är av yttersta vikt att få med sig alla professionella utövare i arbetet med familjer där PAS förekommer. Han understryker att det är viktigt att få med sig hela domstols- och rättsväsendet, öka deras kunskaper om vad PAS är, och att de riktar större uppmärksamhet mot de processer som sker i PAS-familjer (Gardner, 2000, s. 197). Det är särskilt viktigt att de terapeuter som utses att arbeta med barnen som lider av PAS, är stringenta och auktoritära nog att kunna ifrågasätta barnets tankar och påståenden istället för att bekräfta dem även om de förefaller märkliga.

Gardner hävdar också att trots att PAS är en könsneutral förekomst, så tenderar kvinnor utöva PAS oftare än män i vårdnadstvister. I de fall där kvinnor är programmerare i den moderata formen av PAS, tenderar de att välja terapeuter som medvetet eller omedvetet styrker och bekräftar det hon upplever snarare än att utmana deras tankar om sig själva och den uppstådda situationen (a.a. s. 199). Föräldern i den moderata PAS-kategorin, vägrar också ofta delta i någon form av behandlingsprogram, är inte samarbetsvilliga, är antagonistiska och gör allt för att sabotera terapin eller samarbetsamtalen när de väl kommer dit. I de fallen anser Gardner att det är viktigt för en terapeut att försöka hitta hälsosamma nyckelpersoner i

programmerarens omgivning, till exempel en mormor eller ett syskon som kan få föräldern att förstå att han/hon har gått för långt i sin vilja att sabotera umgänget. Gardner poängterar att försöken att hitta en nyckelperson nästan uteslutande är en förutsättning för att terapin ska ha någon verkan (a.a.).

Gardner menar vidare att föräldrar som utövar den moderata formen inte förstår att deras beteende ger upphov till psykopatiska drag hos barnen, men att det ändå finns föräldrar som uppfattar att den andra föräldern spelar en betydande roll i det gemensamma barnets liv, och att den hämndkampanj som de utövar väcker mycket sorg hos den andra föräldern (a.a. s. 200).

Den förälder som blir utsatt för PAS, reagerar ofta med förvirring över situationen. De uttrycker ofta att situationen vände så fort att det upplevdes som en chock. Ena sekunden har relationen till barnen upplevts som nära och fin, och i nästa blir de utsatta för hat och anklagelser från både sin dåvarande och barnet. De föräldrar som är utsatta för PAS behöver terapeutisk hjälp för att kunna stå emot barnets negativa uppfattningar. Terapeutisk hjälp kan också vara till hjälp för att inte ta barnets personlighetsförändring alltför personligt (Gardner, 2000, s. 208). Gardner menar att barn med mild eller moderat PAS för det mesta uppskattar sina besök hos den alienerade föräldern, men att okontrollerade utbrott ofta är vanliga vid besöken, eftersom barnen ofta bär på mycket ilska inom sig på grund av föräldrarnas konflikt (a.a. s. 209). I den allvarligaste formen av PAS har det oftast gått så långt att barnet är helt avskuren från den andra föräldern och dennes släkt.

6.5 PAS i det sociala arbetet

Socialtjänsten hjälper många gånger till att alienera den ena föräldern mot den andra i sina utredningar. Vid myndighetsingripanden utvecklas PAS, men i de fallen är det samhällets institutioner som initierar alienationen. Orsaken kan bestå i att socialtjänsten inte har tillräcklig kunskap om de processer som sker i PAS-familjer, och att de därför tror att barnets uttryckta vilja är deras egen (Nyberg, 2003, s. 27).

Två typfall av påtvingade separationer i en vårdnadskonflikt inom den offentliga sektorn har identifierats ifråga om PAS; i det ena typfallet kan barn urskiljas som separeras från sin mamma med hänvisning till att hon är psykiskt störd eller lider av omsorgssvikt, och barnet vårdas i fosterhem eller hos pappan där samhället och/eller pappan blir den alienerande föräldraparten. I det andra typfallet ses ofta barn som alieneras från sina pappor med hänvisning till att de är sexualbrottsförövare eller misshandlare. Barnet vårdas då hos

mamman, ofta med stöd av kvinnojourer, socialtjänst, BUP och så vidare. I det fallet blir samhället och/eller modern den alienerande föräldrparten (Hellblom, 2007, s. 991).

6.6 Kristeori

Krisbegreppet introducerades i svensk psykiatri av psykoterapeuterna Josef Lundahl och Poul Bjerre och användes inom medicinen för att beskriva en sjukdoms avgörande till det bättre eller sämre (Cullberg, 2005, s. 41). Ett psykiskt krisstillstånd kan sägas vara det tillstånd där individens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionsmönster inte räcker till för att hantera den aktuella livssituationen. Det brukar talas om två olika typer av kriser som inte alltid är lätta att avgränsa ifrån varandra; den traumatiska krisen och utvecklingskrisen.

Utvecklingskriser kan betecknas som de normala kriser som vi alla genomgår och som driver vår utveckling framåt. De kan bestå i att få barn, att komma ut i arbetslivet, puberteten, att bli pensionär och så vidare. Den traumatiska krisen handlar snarare om att en individ upplever en yttre händelse som så svår att dennes fysiska existens, sociala identitet och trygghet allvarligt hotas.

Den traumatiska krisen utlöses av tre stora händelser; en *förlust*, en *kränkning* eller att genomgå en *katastrof* (a.a.). En förlust kan handla om att förlora eller hotas av att förlora en närstående, till exempel genom dödsfall eller en skilsmässa. Det kan också röra sig om förlust av en kroppsdel eller ett missfall. En kränkning berör ofta en kränkning av självkänslan. Det kan handla om skamsituationer, offentliga misslyckanden, arbetslöshet, otrohet eller att bli inlagd på sjukhus. Kränkningar och förluster går många gånger hand i hand, och en klar gräns går inte alltid att dra. En inläggning på ett sjukhus och ett kränkande bemötande kan också leda till en förlust av friheten och så vidare. Att bevittna en katastrof eller vara med om ett krig, kan utlösa starka krisreaktioner hos människor (a.a. s. 42).

6.7 Den traumatiska krisens förlopp

Traumatiska kriser kan delas in i fyra naturliga förlopp som inte alltid är tydligt avskiljda från varandra, och krisens faser innehåller och kännetecknas av olika terapeutiska problem. Ibland kan ett av krisernas förlopp saknas eller invändigt gå in i varandra.

6.7.1 Chockfasen

Denna fas kan sträcka sig från en kort stund till några dygn. Den som drabbats inser inte vad som skett och tar inte till sig verkligheten utan kan till och med förneka den. Människor kan bete sig olika; alltifrån att reagera mycket häftigt genom att bland annat skrika och riva sina

kläder till att vara avvikande och kyligt lugna. I denna fas har människor svårt att ta emot information, och efteråt kan personen som är drabbad inte alltid komma ihåg vad som har hänt (Cullberg, 2003, s. 146).

6.7.2 Reaktionsfasen

Chock- och reaktionsfaserna utgör tillsammans krisens akuta fas. Denna fas brukar vara från fyra till sex veckor. Då börjar den drabbade inse och förstå vad som har inträffat och varför och hur det gick till. Den drabbade får känslor av orättvisa och varför det som skett drabbade just honom/henne. Det är också vanligt att den drabbade får skuld-känslor i denna fas. De omedvetna försvarsmekanismerna börjar träda in vars uppgift är att minska förnekandet och upplevelsen om hot och fara för jaget. I detta skede kan den drabbade få ångest, sömnsvårigheter, depressionssymtom, döljande av känslor eller överklig kontroll över situationen (a.a. s. 146 ff).

6.7.3 Bearbetningsfasen

När den akuta krisen har lagt sig går den drabbade in i bearbetningsfasen som varar från några månader till ett år. Nu börjar man acceptera det som har skett och fokuseringen på det som inträffat, sinnesrörelser och symtom minskar. Man börjar återuppta gamla aktiviteter och ta emot nya erfarenheter. Bearbetningsfasen är en svår period och personen behöver tid för att kunna gå vidare i livet. Om den drabbade inte tar sig ur denna fas behövs då professionell hjälp (a.a. s. 155-157).

6.7.4 Nyorienteringsfasen

I denna fas sker den slutliga återhämtningen, den drabbades självkänsla har upprättats och de svikna förhoppningarna har bearbetats. Tillgång till praktisk hjälp och stöd av vänner och närstående är viktigt för att personen ska kunna bearbeta sina känslor som uppkommer. Ingen blir helt återställd efter en kris, men personen blir förhoppningsvis starkare och bättre rustad för kommande motgångar i framtiden (a.a.)

6.8 Skilsmässa och separation som kris

Att bestämma sig för att separera från ett förhållande är det av de svåraste besluten en människa kan ta i sitt liv och särskilt om det finns barn i förhållandet. Det sker stora förändringar och man är tvungen att hitta en ny livsform. En relation som plötsligt bryts leder alltid till krisreaktioner hos människor. Man drabbas av hjälplöshetskänslor, separationsångest, ensamhetskänslor, ovisshet samt oron inför de ekonomiska följderna.

Människor beter sig olika i skilsmässosituationer, man känner sig ofta ratad och övergiven. Detta kan leda till att man kan bli våldsam, omedelbart flyttar hemifrån, självmordsförsök och få barnen att ta parti och så vidare. Många barn far illa på grund av att föräldrarna använder dem som tillhyggen och maktmedel mot den andra partnern. Människor behöver ofta hjälp vid vårdnadstvister och genom att hjälpa dem att bearbeta sina separationskriser kan man undvika ett destruktivt domstolsförfarande (Cullberg, 2003, s. 130-132).

6.9 Bemötande av människor i kris

Cullberg skiljer på hur man som professionell yrkesutövare ska bemöta människor i kris och i andra terapeutiska samtal, eftersom bemötandet av människor i en akut kris också blir avgörande för hur den bearbetas och hur den drabbade sedan ser tillbaka på det som har hänt. Många gånger, menar han också, att en kris ofta väcker en kluvenhet hos den professionella yrkesutövaren; ställs man till exempel som terapeut inför någon som är döende, väcker det tankar om ens egen kommande död liksom en förälders förlust av ett barn kan väcka rädslor inför att själv förlora sitt barn. Den kluvenheten gör att den professionella yrkesutövaren många gånger rationaliserar det som personen går igenom, till exempel genom att säga att det som skett har skett och kan inte göras o gjort och att det därför inte är någon idé att prata om det som har hänt. Ett annat stort misstag kan vara att börja ge råd eller alternativt komma med lösningar på personens livssituation istället för att lyssna och försöka förstå vad krisen innebär för just den här individen (Cullberg, 2005, s. 47).

Ett professionellt bemötande av en människa i kris, ska inte gå ut på att behandla utan snarare syfta till att underlätta för personen att leva vidare medan läkningsprocessen pågår. Många människor som befinner sig i en kris, ser ett litet eller inget hopp alls i tillvaron, varför det terapeutiska förhållningssättet ska präglas av att vara ett *vikarierande hopp*: det vill säga försöka förmedla ett hopp för personen genom att vara realistisk, lyssna och inte att vara alltför påträngande i sina försök att lösa situationen. Cullberg menar att aggressivitet är vanligt vid kriser och att det är viktigt att känna till, och se till att det kommer till uttryck på ett konstruktivt sätt. Han hävdar också att förebråelser mellan familjemedlemmar och makar är vanligt och naturligt, och att de kan börja anklaga varandra för till exempel ett döende barn eller något som drabbat familjen. I sådana lägen är skilsmässor vanliga, och det är viktigt att som professionell i de lägena på ett realistiskt sätt försöka förmedla sina insikter och försöka avvärja de destruktiva följderna som kan inträffa (a.a. s. 48). Det är också viktigt att se till personens nätverk under en krisintervention, och få in nätverket som kan hjälpa till med praktiska göromål och fungera som ett stöd i sorgprocessen. Många gånger vill inte den

krisdrabbade ta emot hjälp, varför det kan vara en del i det professionella krisarbetet; att få den krisdrabbade att ta emot hjälp.

7. Resultat

I detta avsnitt introduceras läsaren till intervjupersonernas utsagor i form av berättelser. I varje enskilt fall presenteras olika temata som besvarar vårt syfte och våra frågeställningar. Dessa markeras kursivt i texten, så att läsaren lätt urskilja varje temata utan att förlora berättelsens struktur. Då intervjupersonerna berört de olika temata i varierande grad, så får vissa temata mer utrymme i berättelserna än andra.

7.1 Erik

Erik och hans exfru har idag gemensam vårdnad om dottern Maria som är 13 år fyllda. Relationen till dottern har alltid varit god. Vårdnadstvist inleddes för åtta år sedan då exfrun träffade en annan man. De separerade rätt fort och efter en tid flyttade hon till en grannkommun och ville mantalsskriva dottern där. Erik hade då fortfarande förhoppningar om att de skulle lyckas hitta tillbaka till varandra, och skrev därför på pappret om mantalsskrivningen. Erik fick också ett muntligt löfte om att han skulle ha Maria varannan vecka; en överenskommelse som snabbt bröts. Det blev upprinnelsen till att Eriks exfru ansökte om enskild vårdnad i domstol. Sammanlagt har Erik och hans exfru varit uppe i tingsrätten och länsrätten sex gånger.

Erik berättar att det aldrig gjordes någon vårdnadsutredning, men att han och hans exfru blev erbjudna samarbetsamtal på familjerätten på Eriks begäran. Han vände sig till familjerätten eftersom han inte fick träffa sin dotter så ofta som de bestämt och att exfrun krånglade med överlämningarna av dottern. Exfrun blev kallad till samarbetsamtal på familjerätten, men dök ibland inte upp eftersom hon inte var intresserad av att delta. Om det säger Erik:

Jo, men hon kom till slut när hon blev kallad va, för hon insåg ju att det där skulle inte se bra ut för henne för det här skulle fortsätta. Det fattade ju hon på nåt sätt också att det skulle bli allvarligare grejer. Så hon var ju tvungen att komma till de där samarbetsamtalen men det bestämdes ju aldrig nånting kan man ju inte påstå utan det var ganska lösa boliner och försök att få henne att samarbeta.

Erik upplever att han har fått ett gott *bemötande* de gånger han var på familjerätten, men att det funnits en känsla av att bli misstänkliggjord:

Det har varit gott, inga dåliga bemötanden kan jag inte påstå. Men ofta... jag har känt mig som att när jag kommer dit så är det precis som att jag varit en elak och dum person. Det kan vara farligt med mig, pappan som ska vara våldsam eller nånting i den stilen. Den där känslan har jag fått liksom.

Erik uppger att han inte har fått något *stöd* från familjerätten, men han berättar att han sökt hjälp på egen hand i form av pappagrupper, pappajourer, manscentrum och så vidare. Han tycker att det har fungerat som ett stöd för att hantera sin situation, och inte lägga sin börda på sina närmaste.

Relationen till Maria har alltid varit god och innan skilsmässan då Maria var liten, var Erik hemma med henne på heltid. Under de år som processen pågick, säger Erik att han märkt på sin dotter att hon bär mycket sorg. För honom var det hjärtskärande att se hur jobbigt det här var för henne. Han började märka att Maria förändrades på det viset att hon var tvungen att ta ställning för eller emot honom eller mamma. När stämningsansökningarna behandlades i Tingsrätten, fick Erik inte träffa sin dotter på sex månader i taget, vilket tärt mycket på honom att inte få träffa henne. Idag bor Maria hos mamma men kommer och går som hon vill hos Erik, och får bestämma själv eftersom hon är så stor. Erik flyttade närmare Marias skola, så att hon skulle hälsa på honom oftare. Han säger att han tidigare gjorde allt för att det skulle se hemtrevligt ut, och försökte renovera och göra fint, men när hon inte dök upp så gav han upp de här planerna, eftersom alla turer i tingsrätt och länsrätt gjort honom besviken, trött och fått honom att tappa gnistan:

Det jag önskar är vartannat veckas boende – det kommer jag nog inte att få. Det var nog... det gav jag upp för ett och ett halvt år sedan, då insåg jag att... då jag fick den nya lägenheten, så hade jag inget driv längre att få upp det här, nu lever jag för vad som är. Jag jobbar, har kul för mina pengar, om Maria kommer så kommer hon o så gör vi nåt roligt. Lagar mat tillsammans eller vad vi nu gör för nånting, åker på semester med tjejen, åker till landet, eller vad vi nu gör för nånting. Det blir vad det blir.

Det Erik har *upplevt* som mest jobbigt, har varit då exfrun gång på gång lagt in en ny stämning till tingsrätten om enskild vårdnad. Hennes yrkanden har vid varje tillfälle varit olika; det har rört sig om alltifrån samarbetssvårigheter, alkoholmissbruk till vilka vänner han umgått med. Erik själv säger att detta inte stämmer och att det varit ett medel för henne att få enskild vårdnad. Erik säger att han har upplevt att exfruns mål har varit att få bort honom ur hennes och dotterns liv helt och hållet. Han säger att han inte kan förstå att någon ens kan komma på den tanken att vilja ta barnet ifrån sin pappa, och inte dela med sig så det blir bra för barnet:

Ja, det var ju det som var så jävla jobbigt, alltså man var tvungen att vänta på en tingsrättsdom och under tiden så hade exfrun Maria, och jag kunde liksom inte komma och hämta henne. Det kunde gå sex månader liksom och jag inte fick träffa min dotter för att det låg inne en sån här stämning under behandling och då kunde exfrun göra vad fan hon ville. Jag kunde inte få... till och med fick jag smyga till skolan emellanåt för att träffa min dotter. Sådana där grejer va, o ta mig dit och hälsa på Maria o sådär.

Erik berättar att han känner sig mycket besviken på systemet och hur det fungerar, till exempel hur underhåll och barnbidrag fördelas mellan föräldrar som har gemensam vårdnad. Han tycker att systemet är orättvist och att pappor är chanslösa i vårdnadstvister.

7.2 Martin

Martin lever idag tillsammans med en ny kvinna som han precis har fått en dotter med. Med sin dåvarande flickvän Julia har han sonen Emil som idag är sex år gammal, och som han har enskild vårdnad om idag. Martin hade känt Julia i cirka ett år när hon oplanerat blev gravid. Under graviditeten bråkade de mycket eftersom hon fick utbrott och hotade bland annat med att hon skulle ta livet av honom och så vidare. Då bestämde sig Martin för att avbryta relationen, och hade sedan ingen kontakt med henne under resterande graviditeten. Då de inte var gifta skulle faderskapspresumtion fastställas, och Martin ville också ha gemensam vårdnad vilket Julia inte ville gå med på. Martin föreslog att de skulle gå på samarbetsamtal för att komma överens om hur vårdnaden och umgänget skulle se ut. Julia gick med på detta, och många samarbetsamtal blev det och som inte ledde någonstans på grund av att Julia många gånger blev så arg att hon gick därifrån för att hon tyckte att familjerättssekreterarna bara pratade om Martin och inte om henne.

Vid ett tillfälle ringer Julia till Martin och hotar med att hon ska ta livet av sig själv och Emil, vilket Martin spelar in på sin telefon. Därefter ringer han till familjerätten och berättar om sin oro, men de väljer att inte göra något åt saken:

Jag ringde till socialen och sa det att hon ringde till mig och sa såhär, och att jag blev orolig och att de ska prata med henne, men nej, det trodde de inte på, och det här kan inte stämma. Men jag har faktiskt spelat in det här, sa jag. Så kan du inte göra, sa de. Men varför inte, sa jag. Och de väljer att berätta det för henne också, och jag sa till de att berätta inte för henne för att hon blir ännu mer upprörd, men det gör de samma dag.

Martin berättar att han hade för vana att anteckna under samarbetsamtalen. Vid ett tillfälle berättar han att följande händer då han och Julia sitter hos familjerättssekreterarna:

Jo, då antecknade jag under de här samarbetsamtalen, men plötsligt kastar sig Julia över mig och river loss pappret framför ögonen på socialsekreteraren. Då säger jag: varför gör du ingenting? Och jag sa till henne: hur kan du acceptera det här efteråt, och det kom inte fram någonting om det här till tingsrätten. Det var fruktansvärt dålig stil.

Martin berättar att två vårdnadsutredningar har gjorts på två olika stadsdelar och att de har kommit fram till helt skilda bedömningar. Han säger att det *bemötande* han fått av familjerättssekreterarna har varierat mycket beroende på stadsdel. I den första stadsdelen bedömde familjerättssekreterarna att han skulle få umgänge varannan helg med Emil och tingsrätten fastställde att de skulle ha gemensam vårdnad. Martin upplevde bemötande från den första stadsdelen som dåligt:

I (stadsdelen x) var de ohjälpsamma överhuvudtaget, de borde göra nånting bättre tyckte jag, det var katastrof. De förstörde samarbetet mycket mer än vad de hjälpte. Inget stöd alls! De ville inte lyssna och ta reda på sanningen, fast jag har försökt jättemycket. De har ringt och bett om ursäkt nu och sagt att de gjort fel. Jag tycker att det är konstigt att det inte hade gett resultat. Hur många samtal behöver man egentligen för att komma fram till vad som är problemet, så istället borde man lägga mer energi på att lösa problemet. Man gjorde ingenting tyckte jag utan bara tittade på istället för att ha en handlingsplan och att hjälpa henne om hon visade att hon hade något problem.

Jag tycker frustrationen över att de hade gjort så dåligt jobb de socialsekreterarna. De gjorde ingenting. De satt av tjänstetid kändes det som. Jag säger inte att det är ett lätt jobb, men det är synd att det gå ut över barnen. Just att de inte tog min version på allvar.

Efter en tid flyttar Julia och Emil till en annan stadsdel. Då meddelar socialtjänsten Martin om att han har blivit anmäld för sexuella övergrepp på Emil. En vårdnadsutredning inleds återigen och som kommer fram till att misstankarna om sexuella övergrepp inte ägt rum efter att ha skickat Martin och Julia till ett utredningshem. Det bemötande han upplevde från den andra stadsdelen var mycket bättre:

I (stadsdelen y) däremot tyckte jag att de lyssnade och tog reda på fakta och gick på fakta. De gjorde utredningen och kollade saker och ting, och då såg de hur det var i verkligheten. De var opartiska och de ville göra det som är bäst för barnet. Den sista socialsekreteraren var schysst. Hon var inte partisk på det sättet, fast jag tycker ändå att det var för mycket acceptans.

Martin berättar att han inte fått något direkt *stöd* från familjerätten, utan har själv vänt sig till en kurator. Han upphörde att gå dit efter två tillfällen eftersom han inte tyckte att det gav något. Efter att den andra vårdnadsutredningen blev klar beslutade tingsrätten att Martin skulle få enskild vårdnad. Martin berättar att det blev tydligt för både socialtjänst och tingsrätten att Julia har någon form av psykisk störning:

Domaren slutade hela förhandlingen med att säga till Julia: som medmänniska säger jag till dig att du behöver söka hjälp och vård så att du kan komma in i samhället igen. Du håller på att falla ur, säger han till henne då. Och då fick jag vårdnaden på en gång.

Om *relationen* till Emil säger han att den alltid varit god, men att både han och förskolan märkte att Emil under den här tiden var väldigt känslig. I efterhand har han fått höra från förskolepersonalen att det blivit en enorm skillnad på Emils beteende på ganska kort tid efter att han flyttade till Martin. Han blev inte lika känslig och lättstött som han var innan:

Jo, han var mycket mer känslig och om jag sa till honom: såhär får du inte göra, då kunde han lägga sig på golvet och gråta för minsta lilla från början, men sen har det minskat otroligt mycket. Nu är han inte alls så och det funkar bra för honom i skolan.

Det som Martin har *upplevt* som mest jobbigt, har varit att inte få träffa Emil så ofta som han ville och att det kunde gå mer än sex månader utan att han fick träffa honom på grund av att domstolsprocessen och vårdnadsutredningarna drog ut så mycket på tiden. En annan orsak var att Julia saboterade umgänget genom att vägra Martin att träffa Emil trots gemensam vårdnad. Martin berättar att målet under den här perioden var att göra det bästa för Emil och jobbade för det, men samtidigt säger han att han inte hann stanna upp och känna efter hur det kändes.

Det som Martin upplevde som mest kränkande var då han blev anklagad för sexuella övergrepp, men han tyckte att det var mest jobbigt för Emil för han resonerade som så att sanningen till sist alltid kommer fram.

7.3 Daniel

Daniel är sambo med en ny kvinna som har två barn. Själv har han fyra barn från ett tidigare äktenskap; tre döttrar som är 18 år, 15 år, 14 år och en son som är 7 år. Daniel har gemensam vårdnad om alla barnen, men vårdnadstvisterna har enbart berört sonen Andreas, eftersom döttrarna är så pass stora att de kan bestämma själva. Han har idag ingen kontakt med döttrarna eftersom de efter skilsmässan helt tagit avstånd från Daniel och vägrar att ha någon form av kontakt med honom. Daniel och hans exfru Josefine valde att flytta isär en tid, men det fanns inga planer på någon skilsmässa. En kort tid efter separationen träffade Josefine en annan man, och då började problemen enligt Daniel. Han berättar att Josefine mått psykiskt dåligt under en längre tid, och att hon sa att han skulle vänta tills den dag då hon var stark nog att ta hand om barnen hela tiden. Daniel kallade till ett möte på familjerätten eftersom han ville diskutera umgänget kring barnen, då Josefine inte ansåg att det fungerade. Daniel kom dit själv i tron om att det bara skulle vara de två, men det visade sig att Josefine även hade tagit med sig sin nya man och sin mamma till mötet:

Ja, jag kallade till ett sånt möte på familjerätten, men det gick ju inte...det slutade med att hon kastade vatten på familjerättssekreteraren. Hon vart så arg på dem för att hon tyckte att han tog parti för mig. (...) O där tror jag att jag gjorde mitt första fel, att jag inte skulle ha gått med på det överhuvudtaget. Jag skulle ha gått därifrån tills jag haft med mig nån jag också.

Daniel säger att han bara har positiva saker att säga om familjerätten, och att han tycker att han har blivit *bemött* på ett bra sätt. Han ansåg att han fick tala till punkt och att familjerättssekreteraren verkligen försökte att hjälpa dem att lösa konflikten, samt var opartisk. Vid nästa samarbetsamtal kom Josefine tillsammans med de två äldsta döttrarna fast de bestämt att det bara skulle vara de två. Daniel berättar att det kändes olustigt, eftersom han inte ville diskutera de vuxnas problem inför barnen. Då började den ena dottern att gråta därför att hon tyckte att det var jobbigt att ha mamma och pappa i samma rum. Daniel berättar att familjerättssekreteraren efteråt tyckt att det var en märklig reaktion, eftersom barn brukar vilja att föräldrarna blir sams. Därefter bad dem döttrarna att gå ut ur rummet, men dem vägrade. Den äldsta dottern sa att hon inte ville göra det därför att hon inte ville lämna mamma själv med pappa. Daniel säger att familjerättssekreterarna efter det avbrutna samarbetsamtalet gav sin syn på saken:

Så ritade hon som ett huvud, och en hals och våra barn som fyra lådor. Normalt är det huvudet som säger åt barnen att det är mamma och pappa som bestämmer sa hon. I det här fallet är barnen häruppe runt

mammas huvud. De är alltså helt uppe i de vuxnas värld och ska liksom känna efter hur mamma mår idag. De måste pejla in mammas situation, hur det är med henne. Så de är helt inne i hennes mående. I de fallen finns det inte en chans att hjälpa dig. Du är tvungen att gå till advokat, sa hon. Du kommer inte få möjlighet att träffa dina tjejer förrän de blir vuxna för de kommer inte ur mammans mående så länge de bor hos henne.

Daniel säger att han inte fått något *stöd* från familjerätten i form av en samtalskontakt, men att han själv tog kontakt med en företagspsykolog. Det tycker han har varit bra eftersom psykologen varit opartisk, men mest har han tagit hjälp av vänner och sin sambo då han säger att de haft insyn i vad som händer.

Daniel uppger att från att ha haft en god och nära *relation* till alla sina barn, ville döttrarna helt plötsligt inte prata med honom längre. Daniel säger att han inte förstår varför, han kan inte se någon händelse eller orsak till varför de har tagit avstånd. Han berättar att han försökt att få kontakt med dem på alla möjliga sätt; genom telefonsamtal, sms och mejl, men inte fått något svar. När han frågar Josefine varför de inte vill prata med honom, svarar hon att han borde veta det själv:

O grejen är att...om de inte kan tala om för mig vad det är, mamma vill inte tala om för mig vad det är, jag har inte en chans att rätta till det heller även om jag vill. Det kan vara saker som jag inte vill rätta till. Det kanske inte är så att jag gör något fel, men jag får inte ens möjlighet att försvara mig om man ska uttrycka sig så, för jag får i alla fall inte en chans att tala om hur jag ser på saken, varför jag har gjort som jag har gjort eller varför jag inte har gjort som de har velat. Men kan man inte prata överhuvudtaget, då har du ju inte en chans.

Daniel säger att han inte längre vet hur han ska gå tillväga med sina döttrar, men han uppger att han ändå vill försöka få en så god relation till Andreas som möjligt. Han säger att Josefine ville få enskild vårdnad om Andreas, varför de också varit i tingsrätten och gjort upp om detta. Han säger att han tror att det skulle kunna vara en orsak till varför döttrarna inte vill prata med honom:

Jag vägrar att inte Andreas ska få träffa mig, sa jag. Han måste få bilda sig en egen uppfattning om pappa. Om tjejerna tycker att jag är hemsk och inte vill träffa mig, och hellre vill vara hos dig, eller vad anledningen nu är till att de vill vara hos dig – det är upp till dem. De är så pass stora så de har rätt att göra det, men Andreas kan vi inte välja åt.

Ja, då tyckte tjejerna att jag inte var snäll, för då trodde de att jag skulle ta lillebror ifrån dem. Och då sa jag att det är inte det. O så sa jag samma sak till mamman att Andreas är för liten för att han inte ska ha tillgång till mig på samma sätt som han har tillgång till mamma. Ja, pappa var jättebråkig. Och det gjorde väl saken...en till sak som gjorde att de absolut inte ville svara i telefon eller komma heller...var att de tyckte att jag förstörde syskongruppen för att jag ville ha kontakt med lillebror men inte med dem. O då sa jag att ni är alltid välkomna att komma hem till pappa.

Han berättar att han tror att barnens avståndstagande kan förklaras av Josefines påverkan av barnen. Vid flera tillfällen berättar Andreas för Daniel att när han har velat komma till honom, så har han inte fått det av Josefine. Han säger också att han under vårdnadstvistens började märka att barnen använde vuxna ord – ord som inte verkade vara deras egna:

Man kan inte förringa barns känslor heller, men vart kommer det ifrån? Vissa ord som 11-åringen sa då... jag visste inte ens att det fanns sådana tankar i huvudet. Det var sådana grejer... vuxna ord... ett barn kan säga det men inte med de orden.

Daniel berättar att han *upplevde* en stark förvirring i början när döttrarna helt plötsligt tog avstånd. Han säger att han gått runt och grubblat mycket över varför, och vad han hade gjort.

Det som han tycker har varit jobbigast är att inte få en förklaring:

Det som var mest jobbigt, det var väl när tjejerna kommer in och sa att nu vill vi bo hos mamma på heltid och komma till dig varannan helg och sen överhuvudtaget inte se dom nåt mer. Det var väl... det tog lång tid. Det finns ju där idag med, att de överhuvudtaget... att de vill vara hos mamma, det är väl en sak, men att inte svara i telefon när jag ringer eller svara på mejl när jag mejlar dem. Att inte få en förklaring till varför de inte vill ha kontakt om jag säger så då.

Daniel säger att när förvirringen la sig så hade han en massa känslor och funderingar kring hur det kunnat bli såhär och att det känts bedrövligt att inte ha kontakt med sina döttrar. Om själva domstolsprocessen säger han att det inte har varit någon särskilt rolig process, och att det är något man helst vill få överstökad så fort som möjligt.

7.4 Ulf

Ulf lever idag med sin fästmö och har tre vuxna barn från ett tidigare äktenskap, samt de två barnen Vincent som är sju år och Josef som är fem år från sitt tidigare förhållande, och som han idag har gemensam vårdnad om. Vårdnadstvisterna berörde femåringen och sjuåringen, och inleddes efter att det andra barnet hade fötts. Ulf berättar att han till en början träffade sina barn varannan helg, men att de inte hade gemensam vårdnad under den tiden eftersom de inte var gifta, och det blev problem med faderskapspresumtionen. Hans dåvarande sambo Laila började efter ett tag att hota med att han inte skulle få träffa sina barn vilket medförde att han till slut bestämde sig för att prata med familjerätten för att försöka komma överens om hur vårdnaden skulle se ut. Ulf säger att det kom in både anonyma samtal och samtidigt en skriftlig anmälan från Laila till socialtjänsten om att han skulle ha misshandlat både henne och barnen. Ulf berättar att dessa anmälningar sedan sågs som två separata redogörelser, men Ulf tror att det är Laila som ligger bakom båda.

Ulf uppger att han och Laila gick på cirka åtta samarbetsamtal på familjerätten, men att de inte gav något beslut, eftersom Laila kunde gå ut ur rummet utan någon förklaring:

Men Laila, vore det inte bäst att ni hade gemensam vårdnad om barnen? Inte efter de hot... (Laila). Vilka hot? Jag orkar inte... det har varit så svårt... (Laila). Vad är det som har varit så svårt? Ja, näe... o så går hon ut. Men Ulf, vad handlar det här om? Jaa... vad handlar det här om?! Jamen, du kan ju inte bara sitta här och låtsas som om ingenting har hänt. Jag vet inte vad det är hon menar, för hon menar olika saker varje dag. Men vad är det för hot som har förekommit? Det har inte förekommit några hot. De hot som har förekommit är mot mig.

Ulf säger att han har blivit friad från alla anklagelser om misshandel och hot, men att familjerättssekreterarna ändå tagit upp dessa anklagelser gång på gång under samtalen och i bedömningen:

På socialförvaltningen ser de ingenting, för hon uppvisar just alla de här signalerna, och jag försöker få dem att liksom vakna till. Är det ingen som börjar reagera att det är något fel, att det är fel någon annanstans än på mig?! Ni har samarbetsvårigheter får jag bara till svar, och efter de här sakerna vi har hört om dig med misshandel och allting så tycker inte vi att du ska ta dig ton och liksom...de negligerar och degraderar allt jag säger och gör. De tar inte hänsyn.

Ulf berättar att han inte anser att han fått något särskilt trevligt *bemötande* från familjerätten utan ständigt blivit misstänkliggjord och misstrodd:

Jo, alltså de är så objektiva att det är som en hal ål, och det är ju helt rättssäkert, men jag har känt en...alltså då kan man ju bara gå på känsla hur viktigt det nu är, men det har inte varit trevligt på något sätt. Att de inte tror på det jag säger.

O så känner man liksom...meningarna skrivs om, ord faller bort, det faller bort. Det mjölkas ut, det blir helt utvattnat det jag säger och berättar. Så att jag tycker att det har varit en riktig slaktbänk. Helt och hållet.

Han berättar också att han inte fått något *stöd* alls från familjerättssekreterarna, utan att han fått vända sig till en privat psykoanalytiker för att få det stöd han behöver:

Så att...ehhm...stöd har inte förekommit från dem och jag känner verkligen tydligt att det finns en utpräglad färgning, och att alltså män bara misshandlar och våldtar. Det är det enda de håller på med faktiskt, och det känner jag jättetydligt i de här kvinnor jag har haft kontakt med på familjerätten.

Ulf säger att han upplever att *relationen* till alla sina barn är mycket god, men att de minsta barnen har blivit påverkade av Laila och att barnen testat om han verkligen är den hemska människa som han tror att Laila beskriver honom som. Han berättar att han försöker att hantera det genom att inte fokusera så mycket på det utan att istället vara en så bra pappa som möjligt. Han uppger också att han känner en oro för sina barn, eftersom han upplever en rädsla för hur hans barn har det hemma hos Laila:

Vincent berättar att mamma slår i huvudet, att mamma lyfter honom i huvudet och sätter honom i trappan. Och mamma blir galen, mamma blir arg. Mamma ryter och rycker i armarna på mig. Hon lyfter så hårt att jag har alldeles ont här. Hon gör såhär jättehårt.

Ulf säger att han har märkt att barnens beteende förändrats under vårdnadstvisterna på så sätt att de slits mellan föräldrarna och att de använder vuxna ord som inte verkar komma från dem. Som ett exempel tar Ulf upp barnens matvanor; att den mat som Ulf lagar och som barnen tidigare tyckt om helt plötsligt avfärdas som någonting äckligt. Men han nämner också andra saker:

Jo, det har kommit många sådana här grejer. Jag har inte de i huvudet just nu, men att de säger saker som jag hör att det här är direkt adresserat direkt från mamman. Liksom...såhär är du mot oss för att vi ska vilja vara hos dig. Va?? Vad säger du? Du är såhär mot oss bara för att vi ska vilja vara hos dig. Hur då? Vad är jag för nåt? Snäll och köper godis och leksaker. Såna där saker är ju ganska...fast det svänger inom en dag. De kan under en dag bli väldigt aggressiva och liksom negligera det jag säger och vilja

provocera enormt och sen när de har släppt det där så bara kommer de och kramas och gullar igen. De slits mellan, ska vi tro på pappa eller ska vi göra som mamma vill. Och det här ger då en sorts klyvning som är väldigt svår att hantera, och där befinner sig min stora Vincent. Så att han är osäker, okoncentrerad, och bara känner sig dålig och nedvärderad.

Det som Ulf berättar att han har *upplevt* som mest jobbigt under vårdnadstvisten, är att han inte får ha barnen mer hos sig, och att ingen ser att barnen lider eller vad de utsätts för. Han säger också att han upplever att ingen tror på honom och har en känsla av vanmakt:

Ja, det är en total hopplöshet. Man känner liksom...man orkar inte ens varva upp, jag orkar inte ens...utan det är ju sånt som mal hela nätterna istället.

7.5 Mats

Mats bor idag med sin nya sambo och har sedan ett tidigare äktenskap som varade i 19 år, barnen Daniela som är 17 år och sonen Filip som är 14 år. Han har idag ingen kontakt med sonen, men dottern bor på heltid hos honom. Mats berättar att hans äktenskap var mycket stormigt och att han bestämde sig för att skiljas. Mats berättar att exfrun Monica började hota med att flytta till en annan stad och ta med sig barnen, vilket gjorde honom orolig eftersom han ansåg att det inte var bra för dem att ryckas upp från skola och vänner. Det medförde att Mats vände sig till familjerätten och frågade hur han skulle göra i den givna situationen, och familjerätten föreslog samarbetsamtal men Monica valde att inte dyka upp. Mats berättar att hon istället stämde honom till tingsrätten om kvarsittningsrätt och att barnen skulle bo hos henne, vilket också skedde. Han säger att den vårdnadsutredning som gjordes lades ner, eftersom familjerätten inte ansåg att det var nödvändigt, och Mats försökte under många år att få hjälp och *stöd* från familjerätten. Han ansåg inte att han fick något egentligt stöd eller gehör för sin oro och förtvivlan över familjesituationen. Om *bemötande* från familjerätten har han inte mycket gott att säga:

Så jag fick ingen hjälp, jag försökte få samarbete till en dialog, få kontakt. Inte ens socialtjänsten hade intresse av att hjälpa mig. De brydde sig inte om mina synpunkter.

Mats uppger att han själv vände sig till en kurator för att få hjälp men tyckte inte att det gav honom särskilt mycket.

Innan skilsmässan hade gått igenom och han hade hittat en egen bostad, bodde han, Monica och barnen under samma tak. Mats arbetade på heltid och Monica var långtidssjukskriven, så när Mats kom hem från jobbet, var Monica borta med barnen, så han säger att han inte fick träffa dem så mycket under den tiden förutom då Daniela hade karateträningar. Mats upplever att *relationen* till barnen förändrades efter det att vårdnadstvisten inleddes:

Jag vet att det har kommit massa påverkan av Monica, att: jag kommer att ligga på sjukhus om ni inte väljer mig. Alltså alla såna här fula grepp mot ungarna. Att flickan varit arg så många gånger att hon tagit

mammas parti. Hon var ju den argaste i familjen, hon var ju mammas lakej, och hon skulle hålla koll på mig. Vart jag ringde och vem jag pratade med. Jätteotrevlig stämning(...) det blev väldigt snabbt infekterat, vardagen blir svårare och går inte att hantera. Det var väldigt knepigt. Jag blev fullständigt ställd över att bete sig på det här sättet. Jag försökte få hjälp från vårdcentralen, socialtjänsten, skolan och samhället. Att barnen inte ska utsättas för det här, men det fanns inget att få.

Mats fick till slut en lägenhet och hade umgänge med barnen varannan helg samt tog barnen till respektive träning, men efter några månader säger Mats att barnen började komma med bortförklaringar till varför de inte skulle hälsa på. Mats yrkade då genom sin advokat på att sonen skulle bo hos honom och få ett utökat umgänge med dottern. Då förvärrades situationen:

Så träffade jag dem snabbt efter, alla tre cyklade och då sa jag hej, men fick inget svar. Alla tre tittade åt ett annat håll. Barnen var så inne i det här vid det här laget så att jag inte hade någon kontakt med dem efter det här. Det var tvärstopp. Ringde jag så var de ilska, och jag var en jävla idiot och alla möjliga fula ord, ta tillbaka det yrkandet på tingsrätten. De hade läst det yrkandet och satt sig in i det hela uppenbarligen, och det hette att jag ville dela på syskonen. Ett argument mot det här då, och att jag ratade min dotter, att jag inte vill att hon ska bo hos mig lika mycket, och på grund av det här då, så skulle de inte prata med mig(...)Hon gav sig ju på barnen. De var arga, de skulle styra och ställa, och mamman var snäll i bakgrunden, det var barnen som bestämde allting, de ville inte ha kontakt med pappa. Försvinn ur mitt liv, hade barnen lärt sig att säga till mig när jag försökte få kontakt med dem(...)Ingen kan tvinga barnen om de inte vill träffa mig. De levde i hennes lilla värld, mamma är bäst och pappa är... jag har ju liksom ingen chans att lösa det här rättsligt.

Mats berättar att han försökte göra allt för att få kontakt med barnen men utan resultat och bestämde sig därför för att lägga ner allting med tingsrätten, eftersom det var det som barnen var så arga över. Kontakten med barnen blev efter det bättre, och Mats fick ha dem i två helger och det fungerade bra. De pratade om hur framtiden skulle se ut, de köpte möbler till deras nya rum och så vidare. Det blev den sista helgen som han fick se dem på två år:

Min känsla var att mamman kände, jaha de börjar köpa möbler och nu tycker de att det är roligt att vara hos pappa, att det var för bra. Att de var hos mig två helger, och det fungerade. Hon trodde att de skulle komma och säga att pappa är knäpp.

Mats uppger att det gick två år utan någon kontakt med barnen, de svarade inte på mejl och inte på telefon. En kväll ringer Daniela upp Mats och vill att han ska hämta henne. Hon hade bestämt sig för att hon ville flytta hem till honom och det visade sig att hon hade mått mycket dåligt under tiden hos Monica:

Då börjar hon berätta att hon funderat på hur jag bodde, och att hon har varit väldigt pressad av mamma, att hon åker till sjukhuset om vi inte gör som hon vill, och att hon skulle vara arg på mig. Hon har genomskådat alltihop. Hon har fattat totalt vad hon blev utsatt för, hon kunde liksom inte bryta sig loss på något sätt och omsorgen om lillebror fanns också med. När flickan flyttar hem till mig så byter mamman lås på huset. Så ungen har förstätt; går jag till pappa så kommer jag aldrig till mamma.

Mats berättar att han mådde mycket dåligt under vårdnadstvisterna när han inte fick träffa sina barn, han skrev artiklar i tidningar, vände sig till socialtjänsten och skrev brev samt mejl och

ville ha något *stöd* eller hjälp från samhället. Han säger också att han kände sig helt chanslös rent juridiskt och att det tagit mycket på hans krafter:

Man mår så illa av såna här situationer. Jag höll på att tappa greppet om mina barn, tappa kontakten. Man sover inte på nätterna, man försöker att jobba. Man går in i ett sånt trauma, hela tillvaron är trasig.

Mats säger att han *upplever* en stark besvikelse gentemot samhället och dess syn på barnen och hur skilsmässosituationer hanteras. Han uppger att föräldrar som sitter i fängelse har föreningar och samhället med sig och får träffa sina barn, men att han som är skötsam, jobbar och betalar underhåll inte får någon hjälp eller något stöd från samhället. Däri ligger hans besvikelse.

7.6 Per

Per är idag omgift och bor tillsammans med hennes två barn och hans egen son Axel 13 år. Per har idag enskild vårdnad om sin son efter att hans exfru Ylva gick bort för lite mer än ett halvår sedan då organen slutade att fungera. De gav upp efter 25 års gravt alkoholmissbruk. Per berättar att han gav Ylva många chanser att bli nykter, men efter ytterligare en tur på ett behandlingshem orkade han inte längre. Ylva kunde bli mycket aggressiv när hon var påverkad av alkohol, och slog Per vid flera tillfällen. Till slut gav han upp, tog Axel och flydde till ett jourboende och fick sedan under en tid flytta runt mellan olika skyddade boenden. Per berättar att han ända fram till den dag då han flydde, inte hade berättat för någon om vad som pågick hemma, men säger att någonting inom honom brast. Han började berätta för socialtjänsten hur allting verkligen låg till, eftersom han var mycket orolig för Axel. Per säger att han och Ylva hade gemensam vårdnad om Axel ända sedan skilsmässan 2001 förutom vid ett tillfälle då han intermistiskt fick enskild vårdnad i cirka ett och ett halvt år, och Ylva endast fick träffa Axel med kontaktperson. Sammanlagt hade Ylva varit inne på behandlingshem cirka tolv gånger under dessa år, och inte kunnat hålla sig nykter i mer än två veckor efter det att hon kommit hem. Familjerätten försökte göra två vårdnadsutredningar, men Ylva dök aldrig upp förutom vid ett tillfälle då hon var så berusad att hon inte kunde prata. Per berättar att de båda vårdnadsutredningarna lades ner, och trots Pers oro för Axel och hur det hade varit bedömde familjerättssekreterarna att man skulle se framåt:

Men ändå så säger då socialtanten på (socialtjänst x) att det skulle bli bättre o så var det hela tiden. Aldrig någon gång att de tittar bakåt och inte på rättegången heller (...) o så var det flera gånger och då gick det ett par veckor o så var det på nytt igen. Så hon höll på såhär sen 2001, och man hela tiden bara...men nu ska det bli bättre, man liksom bara ahh, o då höll på med rättegången. O så sa hon (domaren) så ses vi inte mer. Ja, eller hur sa jag. O så skulle vi ha vårdnadsutredning o så nya möten, o så var det tider, o så skulle det hela tiden ordnas för henne. Det var bara på hennes premisser, inte varken min eller Axels liksom. Jag upplevde att han for illa under de här åren...definitivt!

Per berättar att han tyckt att *bemötandet* från familjerätten var dåligt för det var ingen som förstod att Ylva hade en alkoholsjukdom:

Ja, men hon kom aldrig på...det var bara jag som var där. Då sa jag vad jag tyckte, men de tyckte inte riktigt som jag, eftersom mamma alltid är mamma, och nu skulle det bli bättre. Så var det varje år (...)
Man såg det efteråt, och det sa min advokat också: om det här hade varit tvärtom, hade du aldrig fått se grabben tills den dagen du är nykter.

Under nästan hela den tiden som vårdnadstvisten pågick fick Ylva bara träffa Axel med kontaktperson. Per säger att det inte heller fungerade eftersom kontaktpersonen såg mellan fingrarna och det framkom att Ylva mest satt och drack under umgängestiderna. Per försökte påtala detta för familjerätten flera gånger, och efter mycket om och men fick Ylva en ny kontaktperson. Då blev det inget umgänge, eftersom den nya kontaktpersonen krävde att Ylva skulle blåsa innan umgängen:

Hon orkade ingenting, hon gjorde ingenting. Det var kontaktpersonen som lekte med Axel. Det var kontaktpersonen som gjorde saker, åkte pulka. Hon låg bara i soffan eller så satt hon och rökte.

Per säger att hans *relation* till Axel är god, men att han ser att de här åren har påverkat honom oerhört mycket. Han är osäker, okoncentrerad och efter många år på BUP har han äntligen börjat berätta lite om hur han känner och hur han mår. I efterhand har Axel berättat att Ylva slog honom och låste in honom på rummet, och att han kunde gå ut själv och leka som treåring när hon låg och sov. Medan vårdnadstvisten pågick, var Axel som ett plåster på Per, och frågade ständigt om han fick gå på toaletten eller om han fick ta ett glas vatten och så vidare. Per berättar att Axel ändå känt att han har stridit för honom och inte har givit upp:

Han sa att han mår bra hela tiden, han klippte... jag försökte...han satt för sig själv i sitt rum och lekte. Han var instängd ett tag. Jag blev orolig som förälder. Inga umgängen eller kompisar. Nej, det var kul hemma, det var bra. Någonstans mådde han inte bra, han stängde av de jobbiga känslorna tror jag.

Innan Per bestämde sig för att lämna Ylva berättar han att han *upplevde* en enorm skam, och skämdes för att berätta för sin omgivning hur det egentligen var ställt hemma. Under vårdnadstvisten säger Per att han kände maktlöshet, och inte visste var han skulle ta vägen. Även om han hade vänner och sin nuvarande fru, så säger han att det kändes ensamt för de var inte med under alla de här turerna med tingsrätten och familjerätten och så vidare. Det Per uppger har varit jobbigast, var det ständiga ljugandet, och att han kände sig misslyckad och att det var ett misslyckande att skiljas. Samtidigt säger han att det kändes befriande. Idag berättar Per att han mår bra, men att det har tagit lång tid, men med hjälp av manscentrum har han kunnat bearbeta sina erfarenheter, men från familjerätten fick han inget *stöd*:

Uppförsbacken var ju såhär (visar med handen) och allt är dokumenterat. Ja, det kändes väldigt konstigt att jag fick enskild vårdnad när mamman dog. Att kompisar till Ylva vittnat mot henne, och de hade inte gått på den linjen heller. Det var fruktansvärt det hela, och frustrerande. Att inte samhället heller har vidsynst eller klarsynt...De ser inte på innan, varje år är nytt trots att de andra åren varit skit.

7.7 Anton

Anton är idag ensamstående med flickvän och har döttrarna Agnes fem år och Erika sju år med sin före detta flickvän Freja. De har idag gemensam vårdnad om döttrarna, och har växelvis boende. Anton och Freja hade från början en sexuell relation, och sedan blev Freja gravid. De bestämde att hon skulle göra abort eftersom Anton inte ville bli pappa ännu, men Freja ändrade sig och behöll barnet. De flyttade ihop och Anton började märka att hon ville bestämma allt och var oerhört dominant. Vid tre tillfällen berättar han att Freja under påverkan av alkohol blev helt galen, gick bärsärkargång, började slåss och dagen efter visade hon ingen ånger eller skuld känslor. Till slut bestämde han sig för att separera, och då säger han att det riktiga helvetet började. Dagen efter att han meddelade att det är slut, anmälde hon honom till socialtjänsten för att vara våldsam och att han har alkoholproblem. Familjerätten inledde en utredning och gjorde bedömningen att det som Freja påstår inte stämde, utan att de snarare bedömde att hennes psykiatriska bakgrundsproblematik var problemet. Anton säger att han tycker att *bemötande* från familjerätten under utredningarna varit god, men att han tycker att det tagit för lång tid för familjerättssekreterarna att förstå vad problemet bestått i:

De bemötte mig väldigt bra. Jag fick väldigt bra kontakt, Johanna och Kristina på socialtjänsten (x), och jag fick jättebra kontakt med dem. De fattade väl också lite var skon klämde någonstans, alltså mamman kunde i samtalen när vi sitter alla fyra, så kunde hon på en minut gå från gråtande till skrattande till allvarlig...väldigt pendlande.

Anton uppger att han upplevt att han har fått *stöd* från familjerätten i form av en terapeut som han gått till för att prata av sig, men samtidigt tycker han inte att det varit tillräckligt. Han anser att han borde ha fått mer stöd.

Anton berättar att Freja inte blev glad över beslutet från tingsrätten, som blev gemensam vårdnad. Hon anmälde sig efter utredningen till en anhörigkurs för anhöriga till alkoholister. Han säger att Freja ville ha besittningsrätt till hans lägenhet, varför hon gick till BUP med sin dotter från det tidigare äktenskapet och hävdade att dottern mår dåligt och behöver tillgång till sitt nätverk och skola, och att hon borde få besittningsrätt till lägenheten, vilket hon sedermera också fick. Anton berättar att hon polisanmälde honom för misshandel och hot flera gånger, och när allt lades ner, så polisanmälde Freja honom för sexuella övergrepp på Erika. Freja åkte på ATSUB:s sommarläger (Anhöriga till sexuellt utnyttjade barn) med barnen:

...o så producerar hon en liten videofilm där hon liksom...kom igen barn när de är nakna, visa nu vad pappa gjorde, och försöker och försöker få barnen att...så till sist får polis, socialtjänst: alla får upp ögonen. Det är nåt som inte stämmer...hon börjar visa omsorgssvikt mot barnen och jag står och flaggar hela tiden att hallå, hallå!

Familjerätten inledde därefter en ny utredning, och bedömde att Anton, Freja och barnen skulle utredas på utredningshem i 2,5 månader, och kom fram till att barnen ska bo hos Anton på heltid, och att Freja får träffa barnen 2ggr/3timmar/vecka med kontaktperson, eftersom hon inte bedömdes vara lämplig som förälder. Hade hon vägrat skriva på avtalet, hade det blivit ett LVU (Lagen 1990:52 med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Anton berättar att Erika och Agnes efter den andra utredningen bodde på heltid hos honom i 2,5 år och att det fungerade bra. Han säger att både han själv och dagis samt skola märkte en förändring hos barnen till det bättre:

När vi kom ut från utredningshemmet och jag fick ha hand om barnen själv, så alla nätverk runt omkring mig och på dagis att barnen gick från att vara spattiga, kunde inte lita på folk, obalanserade, till att liksom bli trygga, lugna, harmoniska.

Sedan kom ytterligare en stämning om enskild vårdnad in till tingsrätten från Freja, vilket ledde till att de har gemensam vårdnad om Agnes och Erika idag.

Relationen till barnen är god säger Anton, men han har märkt på dem att alla turerna i tingsrätten och utredningarna på socialtjänsten har satt spår i dem. Han berättar att Freja påverkar barnen varje gång hon har dem, och att de rabblar som papegojor det hon har sagt, och att barnen blivit förvirrade och inte längre själva vet vad de har varit med om. Anton berättar att barnen många gånger frustrerat frågat honom om han har slagit dem och förgripit sig på dem efter att de har varit hos henne. Han tycker att det är jobbigt, men försöker ändå att hantera deras frågor på ett öppet sätt, och föra en dialog med dem om det. Han säger att barnen inte fått någon tillit till sina egna känslor och tankar, eftersom Freja hela tiden programmerar barnen att tycka illa om honom:

Om jag säger såhär, barnen lever i skilda världar, de kommer ju hem till mig och säger: pappa, vi får inte ringa dig när vi är hos mamma. Hon säger alltid att du jobbar eller sover, så vi får aldrig ringa dig, och jag saknar dig jättemycket. Så att...vad ska jag säga – de lever i två världar. Stora dottern va...kommer förmodligen tro att barnens pappa är nån skurk, men förhoppningsvis, men som mina utredningar säger, jag har haft mina barn så pass länge och de blir större så att...de blir svårare att påverka, och ju mer hon håller på, ju mer kommer barnen själva känna att det här inte stämmer, och då kommer det förhoppningsvis att tas upp med mig. Jag ska försöka...

Anton säger att han i början av vårdnadstvisten *upplevde* fullständig chock när han fick veta att han blivit anmäld för misshandel och för alkoholproblem. Han hade svårt att sova på nätterna och kände sig helt slut. Han säger att han hade svårt att förstå hur någon människa medvetet kunde vara så elak och frånhålla honom barnen och hitta på saker som inte stämmer för att hon hatade honom så intensivt. Anton säger att enda sättet att överleva det här var att behålla en enda röd tråd, och det var att ständigt hålla sig till sanningen och ingenting annat. Han berättar att det varit hans ledstjärna, eftersom det har gjort att hennes lögner ständigt

slagits sönder när han hållit sig till sanningen, och att han tror att det varit orsaken till att han har sina barn idag:

Men det värsta är ju snarare att det går åt så mycket energi till att processa istället för att vara lycklig och glad förälder och tänka: o nu ska jag planera att göra den här veckan för då har du barnen. Vad kul! Så istället är det såhär: jag har barnen hela tiden, och när kommer nästa anmälan? När kommer nästa soc-grej? Vad kommer hon att påverka barnen? O så går man och ältar på frågor som man inte kan få svar på. O så har man barnen, o så händer det, o så kommer det en ny utredning, o så kör vi igång igen, o så nån ny som köper hennes historia vilket inte är med sanningen överensstämmande.

7.8 Henrik

Henrik är idag frånskild varannan veckas pappa till dottern Lisa sex år, som han har med sin exfru Alice. En kort tid efter att de träffades, blev Alice gravid vilket var en stor glädjekälla för de båda. Hon fick missfall ganska sent under graviditeten vilket ledde till stora slitningar i förhållandet. Sedan flyttade de ihop, gifte sig och skaffade Lisa. Ganska snabbt in i förhållandet började Henrik få anklagelser emot sig om otrohet och att ingenting han gjorde var rätt. Henrik var den som försörjde familjen, tog hand om hemmet, och hamnade till slut i en depression. Alice kunde bli aggressiv både verbalt och fysiskt, och under hans depression kunde hon säga att det vore bäst för henne och Lisa om han begick självmord och försvann från jordens yta:

Men det är liksom som grodan i kastrullen. Temperaturen höjs sakta, sakta, sakta, och till slut vet man inte hur man hamnade där, men man är för trött för att ta sig därifrån, utan det är lättare att i varje enskilt ögonblick bara jobba på liksom va, så att jag slet och jobbade och slet hemma.

Att ta beslutet om att skiljas var för honom en lång process, men till slut fattade han det och då började enligt Henrik allvaret. Henrik föreslog att de skulle gå i familjerådgivning för att komma överens om en lösning som fungerade för de båda två angående umgänge, boende, ekonomi och så vidare, men Alice vägrade. Henrik ville inte flytta hemifrån på grund av att han var orolig för att Alice skulle manipulera Lisa och att han skulle förlora henne. Han var även orolig för hur myndigheterna skulle se på det; som om han hade dragit och svikit sin dotter. Henrik och Alice blev kontaktade av familjerätten efter det att Alice hade vänt sig till ett juridiskt ombud som ville ha ett snabbyttrande från familjerätten eftersom hon yrkade på enskild vårdnad, och en vårdnadsutredning inleddes. Till en början säger Henrik att han tyckte att deras *bemötande* var helt okej på familjerätten, och att det var bra att de försökte känna sig för hur situationen såg ut. Henrik berättar att Alice började komma med anklagelser om att han var otrygg som pappa, att han var alkoholiserad, och att Lisa var rädd för honom. Familjerätten gjorde bedömningen att båda föräldrarna var lika lämpliga, men att de hade en så pass svår konflikt att de inte borde träffa varandra.

Henrik berättar att Alice misshandlat och hotat honom till livet vid ett flertal tillfällen, även framför Lisa. Misshandeln kunde bestå av slag och strypgrepp, och till slut gick Henrik till polisen och anmälde henne. Under den här tiden gick Henrik och Alice i samarbetsamtal, som avbröts då familjerätten fick reda på att det fanns en anmälan om våld. Henrik berättar att hans syn på familjerättssekreterarnas bemötande förändrades efter det:

Jo, vad som gör mig riktigt upprörd är liksom att...för det sista samtalet handlar mest om varför jag har gjort en anmälan egentligen o sådär. Jag blev ifrågasatt: men du...du är ju stark! Jo, jag vet men jag kunde ju liksom inte hålla henne ifrån mig. Jag sa att det enda jag kan göra är att försöka få bort henne så att hon inte klöser mig eller slår eller tar stryptag på mig. Jag kan ju inte knuffa bort henne... Kunde du inte knuffa bort henne?! Knuffa bort henne, säger jag...det vet ju du mycket väl att då blir det jag som blir våldsam och dessutom har jag Lisa precis bakom ryggen på mig, och är rädd att hon ska ramla. Men kunde du inte ändå?! O där...kunde du inte ändå. Vad ska jag göra?! Och det är här nånstans jag blir förbannad va eller börjar tappa förtroendet för de här två.

Henrik säger att han inte fått något *stöd* från familjerätten, och att han själv vänt sig till en terapeut under sin depression. Det tyckte han var till god hjälp eftersom han fick perspektiv på sig själv och sin situation.

En familjevåldsutredning gjordes och Alice erkände att hon hade knuffat Henrik, men tog sedan tillbaka sina erkännanden. Efter en muntlig förhandling i tingsrätten, beslöts det att Alice skulle få kvarsittningsrätt till lägenheten, och samma dag som beslutet kom, bytte hon lås på dörren och Henrik flyttade till en kompis, och fick inte hämta sina saker. Därefter blev det en boende- och umgängesutredning som gjordes av samma familjerättssekreterare som innan:

O då ringde jag upp deras chef och sa att jag ifrågasatte det här, varför det skulle vara dem. Dem har gjort de två tidigare. Jomen, då är det bra att de fortsätter. Näe, sa jag, det är inte alls bra! Jag får inte...de är partiska uppenbarligen, jag kommer inte få en anständig...eftersom de inte kan hålla sig neutrala och sakliga. Jamen, kunde du inte o liksom...ja o du är ju konflikt drivande...så jag har inget förtroende för att jag kommer att få en ärlig utredning.

Anklagelserna blev fler berättar Henrik; bland annat yrkade Alice på att han var amfetaminberoende och att han skulle ha humörsvängningar.

Henrik uppger att han har en nära *relation* till Lisa, och att hon bor hos honom varannan vecka. Det fungerar bra, och han säger att det som fått honom att orka ta sig igenom det här har varit att göra allt han kunnat för att få finnas kvar i hennes liv på samma villkor som Alice. Han säger att det inte varit lätt, varken för honom eller för Lisa:

O jag kan säga såhär: att det som egentligen är jobbigast är att tvingas se på när dottern manipuleras och nekas att tala med mig i telefon, nekas att träffa farmor och farfar, som bor i Lund och är på genomresa därför att det inte är din dag (...) Den här sortens grejer råkar min dotter ut för, för att hennes morsa håller på på det här sättet och ingen från det allmänna säger att detta är oanständigt. Man sitter och jamsar med och säger att båda föräldrar är good enough. Det är inte good enough! Alltså jag är vuxen, jag får tåla det (...)Jag får leva med det här, men jag vill inte att Lisa ska drabbas mer utav det här.

Det som Henrik har *upplevt* varit svårast i vårdnadstvisten, är att han har känt det som att det varit en ständig uppförsbacke, och att han ständigt känner att han har blivit ifrågasatt, samt att han hela tiden varit tvungen att bevisa sin duglighet som förälder. Henrik säger att han inte förstår varför det stadigvarande boendet för barnet ska vara hos mamman i de fall där två föräldrar bedöms vara lika lämpliga. Han säger också att han upplevde att anklagelserna ständigt eskalerade och att han aldrig visste vad som skulle komma härnäst:

Först är Lisa rädd för mig, det funkar inte. Det ser ni igenom. Då är det jag som har humörproblem, och är farlig i största allmänhet. Det visar sig att jag inte är det heller. Sen är jag alkoholiserad. Då är det ingen som tror på det. Då är det amfetamin, det köper inte folk heller. What's next, sa jag. Incest? Satanism? Att jag är med i något pedofilnätverk internationellt? Alltså...vad?...det kommer här värre, värre, värre. Vad kommer härnäst?

Henrik säger också att han tror att de flesta par i vårdnadstvister lyckas komma fram till goda lösningar för barnets bästa och att båda parter oftast hjälper till att driva på konflikterna. Men han säger också att det finns fall, i bland annat hans eget, där det faktiskt bara är en person som driver på konflikterna, men att det ser ut som att det är den andra, eftersom den personen hela tiden måste försvara sig och därmed kan ses som konflikt drivande.

7.9 Oskar

Oskar lever idag med sin sambo och har dottern Beatrice som är 8 år tillsammans med sin dåvarande flickvän Katja. Han har sedan fem år ingen kontakt överhuvudtaget med Beatrice. Oskar berättar att han och Katja hade ett stormigt och besvärligt förhållande. De hade känt varandra i tre månader när Katja blev gravid. De flyttade snabbt ihop och separerade när Beatrice var nio månader gammal. Han säger att det var jobbigt att leva tillsammans med Katja, eftersom hon kunde vara väldigt pedantisk, hade ett kontrollbehov och ibland slog och sparkade hon honom, och kunde tappa all verklighetsuppfattning. Till en början hade Oskar och Katja gemensam vårdnad, men Katja ansåg att Beatrice var för liten för växelvis boende och ville vänta tills hon åtminstone blev tre år och Oskar gick med på det. Efter en utomlandsresa fick Oskar reda på att Katja haft en annan man i två års tid, och att de skulle flytta ihop. Oskar blev då rädd för att han skulle ersättas av den nya mannen som förälder, och det var då problemen började. Oskar berättar att Katja vid den här tidpunkten började säga att Beatrice blivit mycket mammig och klängig efter resan och att umgänget behövde krympas – något som Oskar inte alls instämde med. Katja tyckte att Beatrice behövde gå till en barnpsykolog för att undersökas men Oskar förstod inte syftet med det. Barnpsykologen ansåg inte att det var något fel på Beatrice, men Katja fortsatte att hävda att Beatrice inte mätte bra. Precis innan sommaren 2003, tog Katja Beatrice och försvann i en och en halv månad, och

Oskar fick ett sms där det stod att han inte skulle få träffa henne något mer. Kort därefter fick Oskar veta att han var polisanmäld för påstådda sexuella övergrepp på Beatrice, men den polisanmälan lades snabbt ner. Sammanlagt har Katja genom åren polisanmält honom tolv gånger för samma sak, och varje gång lades de ner, och Oskar är övertygad om att det var överlagt, eftersom polisanmälningarna och stämningarna till tingsrätten, länsrätten och hovrätten kom lagom till domstolens- och socialtjänstens semestertider. Oskar tog kontakt med socialtjänsten, polisen, och domstolen för att få hjälp, men fick inget *stöd*. Det beslöts att Oskar skulle få träffa Beatrice med kontaktperson vid tre tillfällen, vilket fungerade bra, men sedan ströps umgänget igen. Oskar berättar att Katja hade spelat in en videofilm med Beatrice, där hon ställde ledande frågor och hetsade henne till att få de svar hon ville ha. Därefter gick Katja med bandet till polisen, kontaktade BUP, och fick ett intyg på att Beatrice varit utsatt för sexuella övergrepp. En vårdnadsutredning inleddes och Oskar tyckte att utredningen kunde betecknas som ett skämt:

Det var ett skämt. De skulle komma hem till mig och titta. Det hände ju aldrig. Jag träffade dem två gånger, och de sa: vi litar på BUP. De hatade mig från början när jag kom upp dit. Jag tog själv kontakt med dem för att få hjälp när Katja stack. Hon började direkt: om du skulle bli dömd för det här, vad ska du göra då? Hon har sagt det säkert 20 gånger(...)Jag fick noll hjälp alltså. Det var hemskt. Jag försökte få dem att ordna ett möte med Katja, men det gjorde de inte. Men förmodligen hade de själva ett möte med henne. Det är förfärligt. Vårdnadsutredningen är ett skämt!(...)Jag tog själv initiativ för att få hjälp, att de skulle kolla saker, de skulle ordna grejer, men det gjorde de inte eller det fanns inget intresse. Jag försökte med allt, men de gav mig kalla handen, de hjälpte inte ens till. Det var ju tufft!

Oskar anlät en vittnespsykolog som var barnpsykolog och som fick titta på Katjas inspelade band av de påstådda övergreppen. Hon ansåg att bandet innehöll påtaglig manipulation och påverkan av Beatrice, och att hon kunde höra att bandet var klippt och redigerat. Hon kom fram till att detta inte var Beatrice egna ord, utan Katjas. En annan barnpsykolog på samma BUP sade samma sak, men varken tingsrätten, hovrätten eller familjerätten ville ta hänsyn till det. Vid en förhandling i tingsrätten visade det sig senare att Katja hade lämnat in ett annat band än det ursprungliga som bevismaterial. Detta framförde Oskars advokat under förhandlingen, men ingen tog hänsyn till det:

Jag begärde att Katja skulle lämna in det, men hon gjorde inte det självmant, så domstolen tvingade henne att lämna in bandet. O då gjorde hon det, men hon lämnade in ett annat band. Andra inspelningar, helt andra inspelningar! Jag hade bara mina handanteckningar och kunde inte bevisa att det inte var samma band, men först förnekade hon det, men efteråt säger hon att hon av misstag lämnat in fel band.

Oskar säger att *bemötande* från familjerätten har varit som att tala för döva öron, och att han inte tycker att de lyssnat på vad han haft att säga. Han har försökt att få *stöd* därifrån, men inte fått någon hjälp alls. Oskar berättar att han inte fått något stöd från familjerätten, men däremot

från landstinget i form av ett års terapi hos en psykolog. Därefter gick han ett år till och betalade med egna pengar. Det tyckte han var till hjälp.

Oskar har knappt haft någon *relation* till Beatrice de senaste fem åren. De gånger umgänge skulle ske, tog Katja henne och gick under jorden trots att Oskar hade en dom på umgänge. Innan alla omgångar i domstolen, så säger Oskar att han hade en god relation till Beatrice. De åkte på resor tillsammans och han hade ett delat umgänge med Katja. Även med kontaktperson fungerade umgänget:

Allting gick bra med att träffa Beatrice, och när hon skulle gå därifrån, höll hon på att slita halsen av mig. Hon ville inte släppa mig. Jag vill inte, jag vill inte, grät hon. Jag vill vara hos dig. Hon var helt förkrossad, fullkomligt förstörd. Då var det sista gången jag såg henne – senast hoppas jag!

Det var sista gången som Oskar såg Beatrice, men han säger att han har försökt att skriva brev till henne, men han vet inte om hon läser dem eller om de ens kommer fram till henne:

Första tiden kändes som en fruktansvärd smärta att förlora Beatrice. Jag känner det varje dag som en evighet. Enorm, enorm ilska eller frustration! Det är svårt att förklara. Det är inte aggression direkt. Efter ett tag blir det som sorg. Jag kan identifiera mig med de som förlorade sina barn i tsunamin. Jag kände väldigt länge att det fanns en kontakt kvar, eller hade vi träffats hade det funnits någon kontakt tror jag. Efter sorgen kände jag tomhet. Oerhörd trötthet också. Det är en jävla rygsäck att bära på.

Det som Oskar har *upplevt* varit mest jobbigt i allt det här är separationen från Beatrice, och samtidigt den behandling han fått av rättssystemet, familjerätten och samhällsapparaten i stort. Som en konsekvens av det han har varit med om tycker han ibland att det är jobbigt att träffa människor och att gå på stan. Slutligen säger han att han känt sig rättslös och att det skapat ett oerhört lidande för honom.

7.10 Adam

Idag är Adam ensamstående pappa till Malin som är 3,5 år gammal som han har lite mindre än varannan vecka. Han träffade Malins mamma Hanna för fem år sedan, och hade en relation i sex månader när hon plötsligt avslutade den utan någon förklaring. Hanna blev gravid, men valde att inte berätta något om det. Sex månader senare träffade Adam henne hos gemensamma bekanta och noterade att hon var gravid och frågade om hon var det, och hon svarade ja. Adam ringde därefter upp henne och frågade om han var pappan till barnet, och hon sa att det var uteslutet och att hon hade träffat en annan man som hon uppgav var pappa till barnet. Då släppte Adam det tills han blev kontaktad av familjerätten som ville att han skulle infinna sig och göra ett faderskapstest när Malin hade blivit drygt ett år gammal. Faderskapsutredningen visade att Adam var pappa till Malin. Han säger att han *upplevde* alla möjliga känslor i det ögonblicket; alltifrån irritation till glädje till ilska över att Hanna inte sagt någonting. Då bestämde de sig för att återuppta kärleksrelationen, vilket inte fungerade

och efter två månader separerade de igen. Då blev det aktuellt att styra upp umgänget, eftersom Hanna hade enskild vårdnad och Adam ville ha gemensam vårdnad, vilket Hanna blankt sade nej till. Därför vände de sig till tingsrätten som begärde en vårdnadsutredning från familjerätten och då blev Adam och Hanna kallade dit på samarbetsamtal:

Jag tyckte att det här var väldigt jobbigt med de juridiska uttrycken. Jag sa hallå, det här är ett barn som behöver sin mamma och pappa. Lägg ner den här underliga verksamheten, fixa det här så fort som sjutton, tänkte jag spontant då.

Adam säger att han upplevde *bemötande* från familjerätten som mycket dåligt. Han säger att de var partiska i sin utredning och att de samarbetsamtal som de hade var värdelösa. Han tycker att familjerättssekreterarna gav väldigt snäva ramar, och att samarbetsamtalen gick ut på att avbryta den som pratade, och att de inte ställde relevanta och viktiga frågor för att komma fram till vad som var problemet. Adam säger också att de inte ledde till någonting konstruktivt och att man inte kom någonvart:

Väldigt dåligt! De har ju inte förstått. Här kommer dem med en unge såhär – nu ska du vara pappa. De har inte förstått att jag försöker agera pappa på ett bra sätt då, tycker jag. De har väldigt lite förståelse. Ganska mycket press på mig. Men ändå försökte jag bli en bra förälder, med facit mot vad som hänt tidigare. Att försöka se till att få kontakten mellan båda föräldrarna att bli bra är inte intressant för dem. Och kanske förstår de inte heller att det här är en jobbig situation. Jag tycker att de har reagerat väldigt dåligt.

Adam säger att han inte fått något *stöd* från familjerätten, utan har istället vänt sig till en organisation som stödjer pappor i vårdnadstvister. Det största stödet han säger att han har är ändå Malin, det är hon som får honom att kämpa vidare.

Det familjerättssekreterarna kom fram till i vårdnadsutredningen, var att Malin skulle ha sitt stadigvarande boende hos Hanna och att Adam skulle ha henne torsdag-måndag varannan vecka. Adam var inte nöjd med beslutet. Han ville ha växelvis boende. Han säger att det är frustrerande att tingsrätten till 99,9 % går på familjerättens utlåtande:

Därför att de här utredningarna låser in dig totalt. Du har ingenting att säga till om utöver det som står där egentligen. Alltså man har inget valalternativ, och de kallar det för överenskommelse. Det är många överenskommelser som egentligen är ett strygrepp. Det är ren utpressning egentligen. Att man är bakbunden på alla sätt och vis.

Adam berättar att han genast fick en god och mycket nära *relation* till Malin då han började träffa henne vid ett års ålder, vilket gjorde Hanna avundsjuk:

Malin är väldigt positiv och glad. Vi har väldigt bra kontakt på ett märkligt naturligt sätt. Då kommer ett problem in, alltså mammas reaktion på att vi har bra kontakt. Hon blir väldigt irriterad och hon sa väldigt många gånger att jag inte ens får vara med, väldigt sur och grinig(...) Hon var väldigt irriterad över vår fina kontakt då, man börjar fundera på vems sida mamman står på – hon är inte ens glad för att barnet är glad.

Adam säger att han ofta hälsar på Malin på dagiset där hon går och har en god kontakt med dagispersonalen. Han berättar att han många gånger går tidigare från jobbet för att hälsa på

henne. Han säger att han gör det för att bygga upp en nära relation till Malin, och han säger att han känner att hon vill träffa honom mer än vad hon får:

Ibland känner jag att hon vill träffa mig väldigt mycket, och hon blir så glad så att hon nästan får tårar i ögonen när hon kommer till mig. Då blir det väldigt markant att jag måste göra nånting för att hon ska få träffa mig mer.

Adam berättar att han inte tror att Malin har det så bra hos Hanna alla gånger, och att han hört på henne att hon varit väldigt ledsen och upprörd till exempel då han och Malin köpt kläder eller saker som hon tycker om men inte får använda för Hanna.

Adam säger att han *upplever* att han är besviken på apparaten kring vårdnadstvisten, och den otroliga nonchalans som han upplever från familjerätten. Han säger också att kommunens – och tingsrättens hantering av utredningen var mycket klumpig. Han tycker inte att det finns något barnperspektiv i utredningarna och att systemet gynnar den som betett sig illa:

Det känns som en tunnel och man kämpar hela tiden för att inte dunka mot väggarna, men man har liksom inget val. Det är hög fart och man kämpar för att inte åka mot väggarna.

8. Analys

I det här avsnittet presenteras en analys av det empiriska materialet utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Analysen knyter också an till de teoretiska utgångspunkter som vi har ansett vara intressanta och relevanta för vår studie.

8.1 Erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvisten

Majoriteten av intervjupersonerna har upplevt att de är otroligt besvikna på samhällsapparaten. De tycker att de har blivit orättvist behandlade eftersom de upplevt att de ständigt måste bevisa sin duglighet som föräldrar till skillnad från mammorna. Många av dem har sagt att det har känts som en enda lång uppförsbacke, och deras erfarenheter har varit att domstolsprocessen är en långsam och mycket plågsam process.

De allra flesta intervjupersonerna upplevde att de haft sömnbesvär under vårdnadstvisten, och att de ständigt känt sig oroade över när nästa anklagelse eller anmälan kommer och att det har varit svårt för dem att förhålla sig till det. Många intervjupersoner har uppgivit att de känt oro, eftersom då nästa anmälan kommit har det gått långa perioder tills de fått träffa sina barn igen; ibland upp till ett halvår. De flesta intervjupersonerna har uttryckt att anklagelserna allt eftersom vårdnadstvisten fortskrider har eskalerat; först har det handlat om samarbetssvårigheter som yrkande till enskild vårdnad, därefter har det kommit anklagelser om hot och misshandel för att slutligen mynna ut i påstådda sexuella övergrepp eller

anklagelser om missbruk, och att detta många gånger kommit lägligt till familjerättens- och domstolens semestertider. De säger att det har känts som att mammorna provat allt som gått enligt en slags trial –and – errormetod; när den ena anklagelsen inte lett till enskild vårdnad, så har de provat nästa anklagelse och när den inte verkat ge förväntat resultat så har de provat någonting ännu värre. I Henriks berättelse framgår detta till exempel tydligt; där han först blir anklagad för att ha humörproblem till att sedan anklagas för missbruk.

En del intervjupersoner har sagt att de inte kan förstå hur någon kan vara så elak att de vill ta ifrån barnen sin pappa. I några av intervjupersonernas berättelser går det att urskilja att de har varit utsatta för våld av sin dåvarande fru eller flickvän, och att de känner sig kränkta över att samhället inte tagit dem på allvar. Många av dem har blivit misstrodda av socialtjänsten och domstolen med motiveringen att de borde kunnat försvara sig, och att kvinnor inte är så starka och så vidare. För många av dem har det varit skamligt nog att behöva berätta om sina erfarenheter av våld för omgivningen men att samhället svikit dem har känts som en enorm kränkning.

De allra flesta intervjupersoner har upplevt att det har varit en jobbig process att behöva ta beslutet att skiljas, och att det för många upplevts som ett misslyckande. Cullberg menar att en relation som plötsligt bryts alltid leder till krisreaktioner hos människor. Den drabbade upplever känslor av hjälplöshet, ensamhet och ovisshet (Cullberg, 2003, s. 130-132). Detta är några av de känslor som många av intervjupersonerna har givit uttryck för i sina berättelser. Många säger också att de trodde att skilsmässan eller separationen skulle vara det mest jobbiga, men det visade sig att det största helvetet kom efteråt när vårdnadstvisterna inleddes. Tre av intervjupersonerna har sagt att de varit tvungna att leva och bo kvar under samma tak som sin dåvarande fru eller flickvän även efter det att relationen tagit slut, eftersom de varit rädda för att kontakten med barnen ska brytas och av ekonomiska skäl. Cullberg hävdar att människor i kris behöver gå igenom de olika faserna i krisen för att den ska kunna bearbetas, men i dessa intervjupersoners berättelser framgår det att de levt under samma tak under en mycket lång tid samtidigt som vårdnadstvisterna löpt parallellt och stämningen blivit alltmer hätsk. Detta försvårar läkningsprocessen hos båda parterna (a.a. s. 144).

De intervjupersoner som uppgivit att de inte får träffa sina barn alls, säger att det gör oerhört ont att veta att de är skötsamma och inte gjort något fel, men ändå inte får träffa sina barn. Mats och Daniel som inte träffar sina barn på grund av att barnen själva tagit avstånd, säger hela tiden att de ältar orsakerna till varför. De tycker att det hade varit lättare att hantera om de vetat orsakerna till avståndstagandet. De allra flesta intervjupersonerna har berättat att

de upplevt att mammorna har försökt att manipulera barnen, talat illa om papporna och sagt nedvärderande saker om dem inför barnen.

8.2 Upplevelse av bemötande och stöd

Samtliga intervjupersoner säger att de försökte att lösa frågorna om vårdnad, boende och umgänge på egen hand, men att det inte gick. Därför bestämde sig de flesta av intervjupersonerna för att själva ta kontakt med familjerätten för att få råd och stöd. En del ville lösa konflikten med barnens mammor så fort som möjligt för att de mådde dåligt och ville ha det överstökad så att de kunde koncentrera sig på relationen till barnen och framtiden istället. Enligt Cullberg så sker det stora förändringar när man separerar och man är tvungen att hitta en ny livsform (Cullberg, 2003, 130-132).

Alla intervjupersoner har blivit erbjudna samarbetsamtal på familjerätten, men de flesta av dem har uppgett att det inte fungerade bra. Många av dem har uppgett att samarbetsamtalen var värdelösa på grund av att familjerättssekreterarna inte kunnat hantera samarbetsamtalen på ett professionellt sätt. I några av fallen har mammorna bara gått ut i mitten av samarbetsamtalen utan anledning och många andra mammor dök aldrig upp. En del mammor fick bete sig hur de ville; allt ifrån att skrika på intervjupersonerna till att som i Martins berättelse då mamman tog hans anteckningsblock och rev sönder det framför ögonen på familjerättssekreteraren. I två av berättelserna har det också förekommit att mammorna tagit med sig barnen eller andra släktingar till samarbetsamtalen fast det var bestämt att de skulle komma själva. Många intervjupersoners reaktioner var tanken kring varför familjerättssekreterarna inte gjorde någonting åt det och inte heller ifrågasatte mammornas beteende.

Många intervjupersoner kände att de redan var dömda på förhand och att de kände sig misstänkliggjorda och ifrågasatta av familjerättsekreterarna. Gardner menar att föräldern i den moderata PAS-kategorin ofta vägrar att delta i samarbetsamtal och inte är villiga att delta i någon familjerådgivning eller terapi, och gör allt för att förstöra samarbetsamtalen (Gardner, 2000, s. 199).

Vårdnadsutredningarna kunde variera i kvalitet och innehåll från en stadsdel till en annan. En del av intervjupersonerna har varit med om att två vårdnadsutredningar gjorts på olika stadsdelar där familjerättsekreterarna har kommit fram till helt olika bedömningar utifrån samma information. Vårdnadsutredningarna kunde också skilja sig inom en och samma stadsdel beroende på vilken familjerättssekreterare som gjorde den. En del av dem uttryckte att

vårdnadsutredningarna vägde tungt i domstolen och att det nästan uteslutande var det enda beslutsunderlag som domstolen tog hänsyn till.

Några intervjupersoner kände att de hade fått ett gott bemötande från familjerättssekreterarna; de upplevde att de fick prata till punkt och att de lyssnade till vad de hade att säga, medan en del av dem upplevde att de blev bemötta på ett dåligt sätt. De uppgav att familjerättssekreterarna inte kunde se vad problemet bestod i, att de blev avbrutna under samtalen, att deras synpunkter inte togs på allvar, och att några familjerättssekreterare inte ens hade intresse av att engagera sig tillräckligt i vårdnadsutredningarna. Cullberg betonar vikten av hur viktigt det är att yrkesutövare som bemöter människor i kris bör hantera dem på ett professionellt sätt. Han menar vidare att bemötande av människor i akut kris blir avgörande för hur den bearbetas och hur den drabbade sedan ser tillbaka på det som har hänt (Cullberg, 2005, s. 47).

En del av intervjupersonerna upplevde att de nästan var tvungna att bevisa att de var lämpliga som föräldrar. I två berättelser framgår det att familjerättssekreterarna uppmanat intervjupersonerna att se framåt och inte bakåt och att det här kommer att lösa sig istället för att lyssna och förstå deras oro. Cullberg menar att då man möter människor i kris så ska man lyssna och försöka förstå vad krisen innebär och undvika att ge råd eller komma med alternativa lösningar (a.a. s. 48).

I tre av intervjupersonernas berättelser har mammorna anklagat dem för sexuella övergrepp men de blev inte dömda för det eftersom det inte gick att bevisa. Som bevismaterial har två mammor spelat in videofilmer där de manipulerat barnen med ledande frågor så att de skulle säga att intervjupersonerna hade förgripit sig på dem. Intervjupersonerna uppger att fast de har blivit friade från alla anklagelser så tog familjerättssekreterarna stor hänsyn till anklagelserna och gjorde sina bedömningar utifrån om det hade skett på riktigt. Hellblom menar att detta fenomen är mycket vanligt i fall där PAS förekommer. Hon beskriver i typfall två av påtvingade separationer i vårdnadskonflikter inom den offentliga sektorn, att många barn avlägsnas från sina pappor med hänvisning till att de förgripit sig på dem. På så sätt får mamman stöd från familjerätten, BUP och samhället i stort att avlägsna barnet från sin pappa (Hellblom, 2007, s. 991). Med andra ord, menar hon, att den offentliga sektorn hjälper på ett omedvetet plan till att förstärka PAS-beteendet och att det råder en enorm okunskap kring detta mönster både i domstolsväsendet och inom socialtjänsten.

De flesta av intervjupersonerna upplevde att de inte fick något stöd alls av familjerättssekreterarna. Några fick gå och träffa kuratorer på vårdcentralen två till tre gånger, men det hade inte hjälpt någonting. Istället vände sig de flesta till någon privat terapeut.

Många säger att det kostade mycket pengar men det har givit resultat för att de behövde prata av sig och att de hade någon som lyssnade på dem och att den personen upplevdes som opartisk. Cullberg menar att människor ofta behöver hjälp vid vårdnadstvister och genom att hjälpa dem att bearbeta sina separationskriser, kan man undvika ett destruktivt domstolsförfarande (Cullberg, 2003, s. 131).

8.3 Intervjupersonernas upplevda relation till barnen

De allra flesta intervjupersoner har berättat att de idag har en god relation till sina barn, och tre av dem har ingen kontakt alls med några av sina barn. Det som deras berättelser ändå verkar förmedla är att de tycker att processen varit för lång och jobbig för barnen. En del pappor säger att de märkt på barnen att de blivit nervösa, okoncentrerade och osäkra på sig själva både under själva vårdnadstvisten men också efteråt. Precis som föräldrarna kan uppleva att en separation eller skilsmässa är en kris, kan det vara något som även återspeglas hos barnen. Då föräldrarna inte längre kan eller vill leva tillsammans, blir det en stor omställning för hela familjen. Barnens upplevelse av trygghet och stabilitet hotas, och de slits mellan vems parti de ska ta och hos vem lojaliteten ska vila (Cullberg, 2003, s. 132).

I en del intervjupersoners berättelser, är barnen mycket äldre än i övrigas, och att familjerätten och tingsrätten därför tagit större hänsyn till deras ålder och mognad än i de fall där barnen varit till exempel ett år, eftersom de då kunnat uttrycka vad de själva vill i högre utsträckning. Cullberg beskriver att det är mycket vanligt att barn under slutet av småbarns- och förskoleåren uppvisar en tydlig ambivalens inför sina föräldrar och att det är en naturlig del av utvecklingen (a.a. s. 49). En del berättelser i denna studie, visar att denna naturliga ambivalens saknas i barnens känsloliv, vilket skulle kunna indikera att det rör sig om PAS. Han menar också att denna period i barnets liv ska syfta till att barnet ges möjligheter att handskas med känslor såsom kärlek, svartsjuka, sexualitet, ambivalens, hat och dominansbehov. I de fall där barnen inte får pröva dessa känslor förloras viktiga delar av barnets utveckling. Om barnet inte får träffa den andra föräldern finns stor risk, enligt Cullberg, att barnen inte får möjlighet att tampas med dessa känslor på ett konstruktivt sätt (a.a. s. 53).

Många av intervjupersonerna beskriver att en stor del av vårdnadstvisten gått ut på att processa i domstol och att detta medfört att de inte kunnat ägna sig åt att vara en lycklig förälder. De flesta av dem som vi har talat med beskriver utredningstiderna som oerhört långa och plågsamma, och att det ibland gått sex månader till dess att de fått se sina barn. I dessa

fall har tilliten fort kunnat byggas upp på nytt, men många av intervjupersonerna säger samtidigt att det har påverkat barnen negativt och att de tydligt sett det på barnen.

I några av intervjupersonernas berättelser skulle PAS som teoretisk förklaringsmodell kunna appliceras, i andra fall skulle det istället kanske röra sig om andra bakomliggande faktorer såsom missbruk, psykisk sjukdom eller obearbetade skilsmässor och konflikter. Av Pers berättelse framgår det till exempel att problemen bestod i att hans exfru led av alkoholism. I Daniels och Mats berättelser är det däremot tydligt att det skulle kunna röra sig om en allvarlig form av PAS. Deras dåvarande flickvän respektive exfru har enligt dem, bedrivit en svartmålningskampanj som har gått ut på att få barnen att tycka illa om sina pappor. Deras barn har också utan någon synlig orsak valt att helt ta avstånd från dem. I deras berättelser framkommer det att barnen använt sig av ologiska rationaliseringar och bortförklaringar för att till en början undvika att träffa sina pappor för att sedan helt avstått från någon form av umgänge. Barnen har heller inte uppvisat någon ambivalens alls inför Mats och Daniels känslor. De berättar också att barnen varit helt uppe i mammans mående och inte kunnat slita sig loss även om de hade velat. Daniel berättar att mamman kunde hota med att hon skulle åka in på sjukhus om barnen lämnade henne. Enligt Gardner är det mycket vanligt att föräldrar som utövar PAS skapar en patologisk bindning mellan barnen och sig själva. Det som är tydligt för barn som lider av allvarlig form av PAS, är också att de inte kan känna någon empati för att den andra föräldern mår dåligt eller är ledsen (Gardner, 2000, s. 208). I deras berättelser är det tydligt att barnen helt har tagit parti för mamman, och verkar inte ha upplevt några motstridiga känslor inför den alienerade föräldern. Barnen har också hävdats att deras uppfattningar är deras egna och inte mammans, men både Mats och Daniel uppger att de tror att uppfattningarna varit direkt adresserade ifrån mammorna. Daniel berättar om döttrarna som använder vuxna ord – ord som inte skulle kunna komma från dem, och Mats berättar om att barnen kunde vända sig åt ett annat håll när han hälsade på dem när de var tillsammans med mamman. I deras berättelser framgår det också att barnen inte har någon kontakt med den alienerade förälderns släkt och vänner.

Något som också är typiskt för PAS, är den totala förvirring som den alienerade föräldern upplever inför det plötsliga avståndstagandet. Gardner menar att många föräldrar upplever det kraftiga och plötsliga avståndstagandet som en fullständig chock (a.a.). Varken Mats eller Daniel har förstått hur barnen kunnat vända så fort i sina tankar, och förstår inte orsaken till varför de inte vill ha någon kontakt. I Mats berättelse kom dottern men inte sonen tillbaka efter två års tystnad, vilket tyder på att hon kunnat bryta det eventuella PAS-mönstret, men i Daniels fall är det fortfarande tyst. Han har ingen kontakt med någon av sina tre döttrar, och

har trots otaliga kontaktförsök fortfarande inte fått något svar. I tre andra berättelser skulle det också kunna röra sig om mild till moderat form av PAS. Ulf berättar till exempel att barnen testat om han verkligen är den hemska människa som han tror att mamman förmedlar till barnen. Det framgår också av hans berättelse att han hör barnen säga saker som han tror kommer direkt från henne. Ulf beskriver till exempel också i sin berättelse hur barnen ibland kan få ett utbrott som sedan lägger sig efter en stund när de kommer till honom under hans umgängestid. Gardner menar att det är vanligt i milda former av PAS, att barnen får okontrollerade utbrott vid besöken hos den ena föräldern eftersom barnen bär mycket ilska inom sig på grund av föräldrarnas obearbetade konflikt och att det måste komma till uttryck på något sätt (a.a. s. 209). Det är dock svårt att se vad som kan vara en annan bakomliggande psykisk problematik eller en obearbetad separation och vad som skulle kunna vara PAS. I Antons berättelse framgår det att barnen som papegojor rabblat det som mamman har sagt och att barnen kände en tydlig osäkerhet inför om de varit med om det hemska som mamma hade sagt att de varit med om. Anton säger att barnen är mycket frustrerade för att de inte har någon tillit till sina egna känslor kring vad som är deras sanning och vad som är mammans sanning. I den milda formen av PAS känner barn en normal ambivalens, men i den moderata och allvarliga formen avsaknar barnet helt motstridiga känslor.

Det som är gemensamt för samtliga pappor i den här studien, är att de säger att de gjort allting för att få träffa sina barn och att de alla känner sig stolta över att de inte har givit upp.

9. Slutsatser och Diskussion

Vår slutsats efter att ha träffat intervjupersonerna i denna studie är att de alla har genomgått en svår och komplicerad vårdnadstvist. Alla intervjupersoner har blivit erbjudna samarbetsamtal på familjerätten, men ingen tycker att det har varit till någon hjälp utan anser snarare att det förvärrat situationen. Rejmer har i sin forskning kommit fram till att samarbetsamtalen inte är utarbetade för att hantera föräldrar i svåra och djupa konflikter (Rejmer, 2003, s. 113). Vår fundering blir då att det måste finnas något slags komplement till samarbetsamtal som form för att kunna hjälpa den här beskrivna gruppen så att konflikten inte går för långt och att barnen blir lidande. Det skulle också bespara samhället enorma kostnader om dessa föräldrar till exempel fick gå i terapi så att konflikten inte blir så infekterad och så att samarbetet kring barnen fungerar. Utifrån vårt empiriska material har vi dragit slutsatsen att samarbetsamtal inte verkar vara en god hjälp för intervjupersonerna i den här studien att lösa sina problem, eftersom det verkar som att många av de beskrivna familjerättssekreterarna saknade kunskap om hur man bemöter människor i kris. De verkade

inte ha någon större förståelse för att människor i skilsmässor och separationer faktiskt mår väldigt dåligt och behöver någon form av stöd till exempel genom familjerådgivning eller enskild terapi. De intervjupersoner vi har träffat har påpekat för oss att de inte anser att familjerättsekreterarna har lyssnat på dem, och att familjerättssekreterarna inte verkade vara engagerade eller intresserade av att komma fram till vad problemet bestod i.

En del intervjupersoner har också berättat att de ansett att de fått ett gott bemötande från familjerätten, men säger samtidigt att inga åtgärder har vidtagits. Samarbetssamtal är ett sätt för föräldrar att slippa processa om sina barn i domstol, men i många berättelser som vi har tagit del av, blev de istället rekommenderade att vända sig till tingsrätten direkt eftersom familjerättssekreterarna ansåg att de inte kunde hantera deras konflikt. Enligt Rejmer bör familjerättssekreterare bemöta föräldrar med ett professionellt förhållningssätt, men våra intervjupersoner har påtalat uppenbara brister i detta förhållningssätt (a.a. s. 170-172). Vår slutsats utifrån intervjupersonernas utsagor är att samarbetssamtal kanske inte borde ha varit frivilligt i deras fall, utan snarare ett krav och att de borde innehållit en tydligare struktur och ram för att undvika att föräldrarna vände sig till tingsrätten.

Schiratzki har i sin forskning kommit fram till att hovrätterna inte dömer i vårdnadstvister utifrån kön, utan snarare försöker ta reda på mammors och pappors förmåga att tillvarata barnets bästa (Schiratzki, 2008, s. 136). Utifrån vårt empiriska material har vi gjort en annan tolkning av lagstiftningens tillämpning. Schiratzki har i sin forskning dragit slutsatsen att lagstiftningen är könsneutral, men vår slutsats är att det stämmer att lagstiftningen är könsneutral, men då det är familjerättsekreterarna som gör bedömningarna och som sen väger mycket tungt i domstolen så är vår uppfattning att bedömningarna verkar vara färgade av familjerättssekreterarnas åsikter utifrån dessa berättelser. Med andra ord tror vi att den felande länken består i tillämpningen av lagstiftningen och inte i lagtexten i sig. Rejmer betonar att vårdnadsutredningar skiljer sig åt både i avseende form och innehåll men också skiljer sig mellan kommuner och enskilda socialsekreterare (Rejmer, 2003, s. 72). Några av de intervjupersoner vi har träffat har påtalat att deras utredningar skiljt sig mycket åt beroende på vilken kommun de bott i, och som kommit fram till olika bedömningar.

Celander-Jørgensen hävdar i sin forskning att den ogifte till skillnad från den gifte mannen, måste vidta särskilda åtgärder för att få ta del av vårdnadsansvaret (Celander-Jørgensen, 2003, s. 16-17). Många av de intervjupersoner som vi har träffat och som inte varit gifta, har upplevt det som mycket svårt att få ta del av vårdnaden eftersom de automatiskt inte har gemensam vårdnad. Utifrån dessa berättelser har vi sett en tydlig koppling på så vis att det redan då har uppstått en tydlig orättvisa mellan könen i dessa vårdnadstvister.

Celander-Jørgensen hävdar också att pappan inte ges samma möjligheter att få vara förälder som mamman. Diskrimineringen anser hon, inte ligger dold i några lagtolkningar utan snarare är en del av det regelverk som styr föräldraskapet (a.a. s. 29). De allra flesta av de intervjupersoner vi har träffat, har uppgivit att de känt sig diskriminerade, stämplade och dömda på förhand av de familjerättssekreterare som gjort bedömningarna.

Schiratzki menar att domstolen tar hänsyn till vem som är boendeförälder och den förälder som har tagit störst ansvar för barnet, och att enskild vårdnad därför brukar tillfalla just den föräldern (Schiratzki, 2008, s. 137-140). Många av de intervjupersoner som vi har träffat, har berättat att de stannat kvar i det gemensamma hushållet efter skilsmässan eller separationen eftersom de varit rädda för att förlora vårdnaden på grund av att de varit medvetna om att systemet fungerar på det här viset. Detta kan förvärra den kris och den konflikt som har uppstått mellan föräldrarna. Vi anser att den situationen som då uppstår skulle kunna liknas vid ett krig där alla medel blir tillåtna och där barnet blir oerhört lidande. En del av dem har också berättat att de blivit hotade av mammorna att de ska bli fräntagna sina barn om de inte gör som de vill. Det har visat sig att många av de här mammorna fått kvarsittningsrätt till lägenheten och därmed blivit boendeförälder. Statistiken visar att 95 % av alla beslut om enskild vårdnad har tillfallit mamman efter lagändringen i FB 2006 (Statistiska Centralbyrån, 2007).

Enligt intervjupersonerna har lagändringen medfört att konflikterna blivit mycket mer infekterade då de levt under samma tak under långa perioder parallellt med vårdnadstvisten på grund av rädslan att förlora kvarsittningsrätten och därmed inte blir boendeförälder. Vi anser att det kan förlänga och fördjupa den kris som de båda föräldrarna befunnit sig i, och som skulle kunna lösas på ett mer fruktbart sätt än vad som verkar ha gjorts i dessa berättelser. Det är svårt att göra någon form av generalisering utifrån det empiriska material som vi har i denna studie men vi har fått en uppfattning utifrån dessa berättelser och den forskning som vi har presenterat i denna studie, att lagändringen i FB år 2006 verkar ha försvårat situationen för pappor idag. Bland annat har det av våra intervjupersoner framkommit att mammorna medvetet har saboterat samarbetsamtalen, lämnat in stämningar till tingsrätten lagom till semestertider för domstol och socialtjänst för att kunna hindra pappornas umgänge med sina barn under en lång tid – ibland upp till sex månader. När stämningsansökningarna sedan behandlats av domstol, så blir mammorna boendeföräldrar eftersom papporna inte träffat sina barn under dessa långa perioder. De flesta av de intervjupersoner som vi har träffat, har känt sig uppgivna och maktlösa eftersom det har upplevts för dem som att vad de än gör så blir det fel; om de inte kämpar för att få träffa sina barn så ses dem av samhället som svikande fäder,

men om de kämpar lika hårt som mammorna anses de vara sabotörer som borde lämna sina barn ifred. Öberg & Öbergs undersökning visar att pappor upplever att de hamnar i ett svårt dilemma. Strider de inte för att få ett umgänge kan detta tolkas som att de inte bryr sig om barnen och insisterar de med hjälp av rättsliga processer kan de anklagas för att försätta barnen i en lojalitetskonflikt som också kan vara skadlig för barnen. Deras forskning visar också att de barn som inte fått träffa sina pappor, ofta känner en stor sorg och saknad (Öberg & Öberg, 1992, s. 314).

Vi har också dragit slutsatsen att i många av dessa berättelser som vi tagit del av, har vi uppmärksammat ett mönster av att många mammor i de här fallen har trappat upp anklagelserna då de inte fått som de velat. Vi tycker att det är märkligt att familjerättssekreterarna inte har uppmärksammat och ifrågasatt det här mönstret då dessa parter befinner sig i en vårdnadstvist och därmed en konflikt. Hur vanligt förekommande är det att en människa är både våldsvärkare, alkoholmissbrukare, narkotikamissbrukare, sexuell förövare och psykiskt sjuk på en och samma gång? De här anklagelserna har ofta kommit i samband med att våra intervjupersoner fått gemensam vårdnad i domstol.

En avslutande reflektion är att dessa vårdnadstvister kan pågå under många år, och att detta medför ett oerhört lidande för alla inblandade. Det tar otroligt hårt på människors psyke och förlänger föräldrarnas läkningsprocess. Det är uppslitande att hela tiden behöva gå och oroa sig för när nästa stämning eller polisanmälan kommer istället för att njuta av sitt föräldraskap. Vår tanke är att dessa vårdnadstvister kan drivas till absurdum och att det inte verkar finnas något slut.

10. Egna reflektioner

Efter att ha genomfört den här studien, har vi blivit ännu mer intresserade av ämnet och hoppas att uppsatsen väcker tankar hos professionella yrkesmän såväl som lekmän och att vår uppsats leder vidare till fortsatta studier inom området. Vi upplever att det här är ett problem som inte diskuteras tillräckligt i det offentliga rummet och att det saknas ett kritiskt tänkande kring dessa frågor. Vi upplever att vårdnadsutredningar många gånger verkar göras per ren automatik utan att egentligen reflektera särskilt mycket över vilka konsekvenser det får för de inblandade parterna och då främst barnen. Vår tanke är också att något måste vara fel i det samhällssystem som vi har i Sverige och att det faktiskt inte är rättvist. Mammor och pappor kämpar på olika villkor anser vi, där papporna har en mycket längre uppförsbacke och ständigt måste bevisa sin duglighet som föräldrar. Många av de intervjupersoner vi träffat har påtalat just detta problem.

En tanke som slagit oss är hur man ska göra i de fall där en förälder inte är psykiskt stabil och inte går att samarbeta med? Många gånger krävs det flera samtal för att kunna se om en person lider av någon form av psykisk störning eller missbruksproblematik. Hur långt ska det behöva gå innan socialtjänsten och domstolen reagerar i sådana fall? Vi har inga ambitioner att dra några generella slutsatser, men vi tycker oss ändå se att det finns en orättvisa i vårt samhälle när det gäller pappor i vårdnadstvister och att vi som blivande socionomer kritiskt borde granska våra egna värderingar kring hur vi ser på föräldraskap och ständigt ifrågasätter vad vi gör och varför vi gör det.

Källförteckning

Tryckta källor

- Agell, Anders & Malmström, Åke (2005). *Civilrätt*. Falköping: Liber AB.
- Andersson, Gunvor & Arvidsson-Bangura, Maria (2006). *Barnet mellan två föräldrars insatsen kontaktperson i umgängestvister*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Dalen, Monica (2008). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

- Celander-Jørgensen, Lena (2003). *Föräldraskap och vårdnadsansvar ur ett manligt genusperspektiv*. Stockholm: Juridiska Institutionen.
- Cullberg, Johan (2005). *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. Finland: Natur och Kultur.
- Cullberg, Johan (2003). *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Emtestam, Gösta & Svensson, Agnetha (2005). *Vårdnads-, boende- och umgängesutredningar- Att handlägga och skriva utredningar enligt S-modellen*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Ewerlöf, Göran, Sverne, Tor & Singer, Anna (2004). *Barnets bästa- Om föräldrars och samhällets ansvar*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Gillham, Bill (2008). *Forskningsintervju- Tekniker och genomförande*. Lund: Studentlitteratur.
- Granskär, Monica & Höglund-Nielsen, Birgitta (2008). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Hindberg, Barbro (2002). *Någon måste sätta ned foten-När föräldrar inte kan enas om vårdnad, boende och umgänge*. Sundbyberg: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Holme-Magne, Idar & Solvang-Krohn, Bernt (1991). *Forskningsmetodik- Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kylén, Jan-Axel (2004). *Att få svar- intervju, enkät, observation*. Stockholm: Bonnier Utbildning.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Rejmer, Annika (2003). *Vårdnadstvister- En rättssociologisk studie av tingsrättsfunktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Studentlitteratur.
- Ryen, Anne (2004). *Kvalitativ intervju- Från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber AB.
- Rädda barnen (1998). *Barnets rätt till båda föräldrarna*. Falun: Rädda barnen.
- Statistiska Centralbyrån (2007). *Barn och deras familjer 2006*. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Schiratzki, Johanna (2008). *Mamma och Pappa inför rätta*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Sjösten, Mats (2003). *Vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Skott, Carola (2004). *Berättelsens teori och praktik- Narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialstyrelsen (2003). *Vårdnad, boende och umgänge*. Lindsberg: Socialstyrelsen.
- Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB.
- Trost, Jan (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan (2007). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet: Elanders Gotab.
- Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1992). *Pappa, se mig! Om förnekade barn och maktlösa fäder*. Värnamo: Förlagshuset Gothia AB.

Lagrum

SFS (1949:381) *Föräldrabalken*.

SFS (2003:460) *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*.

SFS (1958:637) *Ärvedabalk*.

Offentligt tryck

SOU 2005:43 *Vårdnad- Boende- Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar*.

SOU 1979:63 Utredningen om barnens rätt.
Prop. 2005/06:99. Nya vårdnadsregler.

Elektroniska källor

Socialstyrelsen (2006). Nya vårdnadsregler. [Elektronisk]. *Meddelandeblad*. Tillgänglig: http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/903827D7-82B5-4A90-8846-6113694BF37A/8534/200616_rev.pdf [2009-03-15].
Metro (senast uppdaterad 2006-12-11). *En pappa av tio vinner kampen om sina barn*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.metro.se/se/article/2006/12/11/06/1520-23/index.xml> [2009-03-18].

Referenslitteratur

Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapliga artiklar

McLean, Candis (2002). Differentiating between Parental Alienation Syndrome and Bona Fide Abuse-neglect, *The American Journal of Family Therapy*, 27, 97-107.
Hellblom-Sjögren, Lena (2007). Psykiska övergrepp på barn i de allra svåraste vårdnadskonflikterna. *Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet*, häfte 4, 986-994.
Hellblom-Sjögren, Lena (2008). Behöver psykologen bry sig om PAS?. *Psykologtidningen*, häfte 8, 25-28.
Walsh Michael R. & Bone, Michael (1999). Parental Alienation Syndrome: How to Detect It and What to Do About It. *The Florida Bar Journal*, 73, 44-48.
Turkat, Daniel I. (1997). Management of Visitation Inteference. *The Judges Journa*, 36, 17-47.
Gardner, Richard A. (2003). Does DSM-V Have Equivalentents for the Parental Alienation Syndrome (PAS) Diagnosis?. *The American Journal of Family Therapy*, 31, 1-21.
Gardner, Richard A. (2000). Family therapy of the moderate type of Parental Alienation Syndrome. *The American Journal of Family Therapy*, 27, 195-212.
Baker Amy J.L. & Darnall, Douglas C. (2007). A Construct Study of the Eight Symptoms of Severe Parental Alienation Syndrome: A Survey of Parental Experiences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47, 55-75.

Övrigt

Nyberg, Patrik (2003). Barnets rätt till sitt ursprung: Den svenska mediacensuren. *DSM Debatt*, häfte 4/5, 27-28.
Emtestam, Gösta & Svensson, Agnetha (2003). PAS (Parental Alienation Syndrome): när ett barn påverkas att inte visa empati för en älskad person. *Socionomen*, häfte 6, 31-31.

Bilagor

Bilaga 1

Alla avsnitt i denna studie har mer eller mindre skrivits tillsammans. De avsnitt som dock till största del skrivits separat men ändå bearbetats av båda två är följande:

Monikas delar:

- Forskningsansats
- Urval
- Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet
- En historisk tillbakablick
- En föräldrabalk i förändring
- Bakgrunden till PAS (Parental Alienation Syndrome)
- Vad är PAS?
- Diagnoskriterier för PAS
- Terapeutiska förhållningssätt i arbetet med PAS-familjer
- PAS i det sociala arbetet

Shians delar:

- Val av metod
- Tillvägagångssätt
- Utarbetande av intervjuguiden
- Intervjusituationen
- Analysmetod
- Etisk överväganden
- Domstolsprocessen och vårdnadsutredningen
- Forskning om barnets bästa
- Föräldraskapet ur ett genusperspektiv
- Föräldrabalkens könsneutralitet
- Forskning kring barnens behov av en fadersgestalt i sitt liv

Bilaga 2

Intervjuguide

Inledande frågor

- Hur ser din familjesituation ut idag?
- Skulle du kunna berätta om hur din vårdnadstvist började?

- Vad tvistade ni om?

Vårdnadsutredningen/Familjerättens bemötande och stöd

- Hur kom du i kontakt med familjerätten?
- Fick du träffa en manlig eller kvinnlig familjerättsekreterare?
- Hur har du upplevt det bemötande som du fick där?
- Kan du berätta om vilket stöd du har fått på familjerätten?
- Vilken bedömning kom de fram till?

Relationen till barnen/barnet

- Hur såg din relation till ditt/dina barn ut innan vårdnadsvisten inleddes?
- Hur såg relation ut under själva vårdnadsvisten?
- Skulle du kunna berätta om ditt/dina barns beteende under vårdnadsvisten?
- Upplevde du att det fanns situationer där ditt/dina barn tog parti till någon av er?
- Hur ser din relation ut till ditt/dina barn idag?

Erfarenheter och upplevelser av vårdnadsvister

- Kan du berätta om hur det kändes för dig att gå igenom den här vårdnadsvisten?
- Vad har upplevts som mest jobbigt?
- Hur har du lyckats ta dig igenom det här?
- Om du skulle träffa en pappa som befinner sig i samma vårdnadsvist som du har gått igenom, vad skulle du ge honom för råd?

Bilaga 3

Med detta brev vill vi informera dig om vår studie samt hur insamlade uppgifter kommer att behandlas och utnyttjas. C-uppsatsen ingår som en del i socionomutbildningen vid Ersta & Sköndal högskola.

Syftet med denna studie är att få en ökad kunskap om pappors erfarenheter och upplevelser av att ha genomgått en vårdnadstvist samt vilket bemötande och stöd som de har fått av familjerätten. Vi avser också att pröva om teorin kring Parental Alienation Syndrome (PAS) kan appliceras på pappornas relation till barnen i samband med vårdnadstvisten utifrån deras berättelser.

I studien följer vi de forskningsetiska principer som utarbetas av Vetenskapsrådet. Dessa principer innebär att:

- Du som medverkar i denna studie skall få information om uppsatsens syfte.
- Du har rätt att själv bestämma över din medverkan.
- De insamlade uppgifterna skall behandlas konfidentiellt och förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av dem.
- Du har givetvis rätt att avstå från att svara på frågor eller avbryta intervjun, utan att lämna någon anledning till detta.

Vi kommer att använda bandspelare vid intervjutillfället. Detta gör det lättare för oss att dokumentera det som sägs under intervjun samt underlättar vårt fortsatta arbete med studien. Vid utskriften kommer dina uppgifter att ändras så att du inte kan identifieras av obehöriga. Efter utskrift av intervjun raderas bandet. Allt insamlat material förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kommer åt uppgifterna. Vi försäkrar dig att de uppgifter som samlats in endast kommer att användas för denna studie. Denna C-uppsats kommer att finnas tillgänglig på skolans bibliotek och på internet.

Härmed intygar jag att jag har läst informationen ovan och ger mitt samtycke till att medverka.

Datum och ort:

Namn:

.....

.....

Bilaga 4

Hej,

2009-02-24

Vi är två socionomstudenter från Ersta & Sköndal Högskola, som ska bedriva en studie om pappors kamp i vårdnadstvister. Vi skriver till dig med anledning av att vi varit inne på Tingsrätten och tittat på offentliga domar gällande vårdnadstvister.

Vi har konstaterat ett mönster när det gäller ansökningar om enskild vårdnad; nämligen att 95 % av dessa tillfaller mamman (Statistiska centralbyrån, 2004). Det finns många studier som berör mammor och barn i vårdnadsfrågor, men färre kring papporna och barnen. Vi vill hemskt gärna lyfta fram papporna, och deras åsikter och upplevelser av socialtjänstens utredningar, samarbetsamtal samt hela domstolsprocessen i stort. Vi är också intresserade av att få veta om de fått något stöd i vårdnadstvisterna, och i så fall på vilket sätt det har sett ut. Om du är intresserad av att medverka i vår studie, så skulle vi göra en intervju med dig där du får berätta fritt om dina upplevelser. Intervjun kommer att bandas, men enbart i syfte att kunna analysera materialet - sedan förstörs ljudupptagningen! Du kommer givetvis att vara fullständigt anonym, och din berättelse kommer inte gå att spåras till dig eller dina anhöriga. Intervjun kommer att pågå i cirka 2 timmar, eller så länge som det känns bra för dig, och samtalet kommer att ske på en neutral plats eller på en plats som du väljer själv. Det viktigaste är att du känner dig respekterad och så bekväm som möjligt.

Vi tror att det finns ett stort behov av att prata om dessa frågor, och att vår studie förhoppningsvis kan belysa något eller i bästa fall leda till en förändring.

Vi ber hemskt mycket om ursäkt ifall du känner att detta brev har inskränkt på ditt privatliv och din integritet. Vi har valt detta sätt att få kontakt med pappor, eftersom det på annat sätt visat sig vara svårt.

Om du känner att du vill medverka, är du välkommen att höra av dig till oss. Annars kan du bortse från detta brev.

Med Vänliga Hälsningar

Monika Jonasson Robotycka 0766- 47 45 49

Shian Rahbi 0739- 26 70 19